

RAÁB RENÁTA

Ausztria diplomáciai erőfeszítései a schleswigi háború eszkalációjának megakadályozására 1849 tavaszán

A schleswigi kérdés jelentősége

„Aki a schleswigi kérdésben megragadja a kezdeményezést, az egyesíti Németországot” – olvasható a bécsi *Presse* 1863. május 12. számában¹. Bár a schleswigi kérdést az osztrák és magyar történetírás marginális ügyként, a 19. századi történelem egyik részletkérdéseként kezeli, a fenti mondat is arról árulkodik, hogy nem egy periférikus problémáról van szó, vagy újra meg újra kiújuló dán–német határincidensről, hanem egy nemzetközi ügyről, amelynek az összes európai nagyhatalom kivétel nélkül aktív részese volt. A Dán Monarchiához tartozó Schleswig és Holstein hercegségek ugyanis geostratégiai fekvésükből kifolyólag ellenőrizték a Balti-tenger kijáratát és az ezen keresztül zajló zavartalan európai és orosz hajóforgalmat, amely biztosította mindenekelőtt Oroszország hadiflottájának a szabad kijárást és a Balti térség feletti katonai ellenőrzést. A schleswigi kérdés azonban csak 1848-ban öltött európai dimenziót, amikor Poroszország és a schleswigi kérdésben vele szövetséges frankfurti nemzetgyűlés az egységes Németország kialakítása során kísérletet tett a két hercegség Dániától való elcsatolására, a kielikötő megszerzésére és egy erős német hadiflotta kiépítésére, veszélyeztetve hegemoniális törekvésével nemcsak az északi térség egyensúlyát, de magát a nagyhatalmi erőviszonyokat is. A schleswigi ügy ezért mindenekelőtt biztonságpolitikai és nagyhatalmi kérdés volt, és csak másodsorban etnikai, dinasztikus-örökösödési, valamint állam- és alkotmányjogi probléma. Az 1848-ban kirobbant schleswigi dán–német háború tétje az volt: vajon sikerül-e a négy európai nagyhatalomnak (Franciaországnak, Nagy-Britanniának, Oroszországnak és Ausztriának) megőrizni az 1814-ben kialakított észak-európai egyensúlyt és csírájában elfojtani Berlin első történelmi kísérletét arra, hogy a másik négy nagyhatalom rovására befolyási övezeteket szerezzen Európában, vagy pedig lehetővé teszi Berlin számára, hogy a dán területek elszakításával, a Balti-tenger kijáratának megszerzésével erőszakos úton megváltoztassa a kialakult európai viszonyokat. Mivel a berlini vezetés – érzékelve a vele szemben kialakult egységes európai nagyhatalmi blokkot – a frankfurti nemzetgyűléssel ellentétben időben és racionálisan belátta, hogy Poroszország számára nem érkezett még el az idő, hogy szövetségesek nélkül vállalon egy európai háborút, izolált helyzetében beleegyezett, hogy tárgyalóasztal mellett, diplomáciai úton működjön közre a schleswigi ügy megoldásában. Berlin belátása ugyanakkor megpecsételte a 48-as schleswigi háború történeti jelentőségét – legalábbis ami a ha-

¹ Mechtler, Paul: *Die öffentliche Meinung in Österreich zur schleswig-holsteinischen Frage 1863–64*. Neumünster, 1941. 295.

zai és osztrák szakirodalmat illeti –, hiszen diplomáciai úton sikerült orvosolni a kérdést, és a kortársak félelme ellenére nem lett belőle öthatalmi európai háború, hanem a hadműveletek földrajzilag lokalizált mederben folytak tovább. Ennek következtében maga a kérdés is a történelemkönyvek lábjegyzetébe került. Holott mint azt nem egy példa is mutatja, egy történelmi szituáció vagy térség fontosságát nem minden esetben az mutatja meg, hogy lett-e belőle világégés, hanem sokkal inkább az, hogy volt-e annyira fontos az érintettek számára az ügy, hogy a háború elkerülése érdekében a diplomáciai megoldást mindenekfelett állónak tartsák. A schleswigi ügy is a történelem azon kérdései közé tartozik, amelynek békés rendezése érdekében a nagyhatalmak delegáltjai három éven keresztül diplomáciai háborút folytattak pusztán azért, hogy elhárítsák a háború eskalációjából fakadó veszélyeket. De mi volt a történelmi alapja annak, hogy Schleswig hercegség a 19. századi Európa egyik háborús gócpontjává, sőt a történészek számára még ma is egy népszerűtlen, bonyolultként számon tartott, többdimenziós kérdéskomplexummá válhatott?

A schleswigi kérdés kialakulása

1227-ben a bornhövedi csatában összeomlott a dán Balti-tengeri hatalom, és Holsteinben a schauenburgi grófok megszerezték a hatalmat, amit részben arra használtak fel, hogy meghódítsák Schleswigit. 1326-ban sikerült először a schauenburgi grófoknak Schleswigit egyesíteni Holsteinnel, és III. Christian dán király 1440-ben Schleswigit hűbéri birtokként a Holsteinben kormányzó VIII. Schauenburgi Adolfnak adományozta, aki elsőként egyesítette a két hercegséget. Schleswig és Holstein azonban változatlanul különböző birodalmak hűbérei voltak. A 15. század fordulójára kialakult egy ún. schleswig–holsteini nemesség, amelynek közös privilégiumai képezték a hercegségek közötti fő kapcsolatot (*nexus socialis*). Mivel VIII. Adolfnak nem volt utódja, a schleswig–holsteini nemesség, hogy elkerülje a két hercegség fenyegető szétválását, 1460-ban az ún. ribei szerződésben az oldenburgi házból származó I. Christian dán királyt választotta Schleswig és Holstein hercegének, akinek ezért cserébe privilégiumokat kellett biztosítani a schleswig–holsteini nemesség számára. Többek között ekkor kötelezte magát arra I. Christian, hogy Schleswig és Holstein hercegséget nem választja szét, hanem örökre „*up ewig ungedeeft*” megtartja. 1689-ben azonban a gottorpi hercegek megszerezték a szuverenitást Schleswig bizonyos területei fölött, és ennek következtében alakultak ki Schleswig hercegség ún. gottorpi hercegi részei a királyi birtokok mellett. IV. Frederik dán király csak 1721-ben lett ismét a hercegség teljes ura, amikor a dán sereg győzelmet aratott a Svédországgal szövetséges gottorpi herceg felett az északi háborúban. Az 1720-as békekötést, amely IV. Frederiket Schleswig hercegség korlátlan urává tette, Anglia és Franciaország is garantálta. Az orosz cár részéről az 1767. április 22-i pátens és az 1773. június 1-jei egyezmény garantálta a döntést. Schleswig 1721. augusztus 22-i betagolási (inkorporációs) pátensét az 1721. szeptember 3–4-i schleswigi hűbéreskü követte, amelynek során a schleswigi rendek hűbéresküt tettek IV. Frederiknek, Schleswig új urának. A dán történeti felfogás az 1721-es hűbéri eskü pátensének szövegét úgy értelmezi, hogy amellettt hogy a király Schleswig hercegség királyi részeit egyesítette a hercegség gottorpi részeivel, mint egységet egyidejűleg be is tagolta a dán koronába, azaz egész Schleswigben érvényessé vált az 1665-ös (*Kongelov* vagy *Lex regia*) dán trónöröklési, azaz nőági örökösödési rend. Ezzel szemben a német és schleswig–holsteini felfogás úgy tartja, hogy a hűbéresküvel nem történt más, mint hogy Schleswig királyi és hercegi részeit egyesítették, és a hercegi részeket csak Schleswig királyi részeibe, de nem a dán koronába tagolták be, azaz Schleswigit államjogilag csak perszonálunió fűzi a dán királysághoz és a dán abszolutizmushoz. A hűbéreskü nem egyértelműen megfogalmazott központi passzu-

sának „*selbigen Antheil* (a gottorpi hercegi részek) *mit dem Unserigen* (a királyi részek) *zu vereinigen und zu inkorporieren*”, értelmezése közötti nézeteltérés mindenestre nemcsak Dánia 19. századi külpolitikáját határozta meg, de a mai napig megosztja a dán és német történetírást.

A bizonytalan alkotmányjogi és történeti háttérű térség helyzetének instabilitását és bonyolultságát tovább fokozta az 1814-es bécsi kongresszuson hozott döntés, ahol Metternich egy nagyobb koncepcióba illesztette a Napóleon utolsó csatlósának és ezért Európa fekeete bárányának számító Dán Monarchia politikai–szervezeti kereteinek kialakítását. Mint közismert, az 1815. június 8-án európai nagyhatalmi garanciával ellátott 20 cikkelyből álló *Deutsche Bundesakte* – a szuverén német tagállamok alkotmányszerződése – egy újonnan létrehozott konföderatív államalakulatról, a Német Szövetségről határozott, amely 38 nagy, közép és kisállamot (köztük 4 szabad városi köztársaságot), illetve 630 000 km²-t és 29 millió lakost foglalt magába.² A bécsi kongresszuson főszerepet játszó Metternich nem véletlenül szorgalmazta a német kérdés államszövetségi jellegű megoldását: a Habsburg-császárság földrajzi helyzete, belső struktúrája, amely államok és népek laza konföderációját, illetve feudális eredetű felosztottságát tükrözte, olyan német rendezést igényelt, amely a partikuláris állami szempontok és az összeurópai biztonsági szempontok egyensúlya miatt hozzá tud járulni egy stabil európai békerendszer létrejöttéhez.³ A Habsburg-császárság fennmaradása, amelynek egységét alkotmányjogi szempontból csupán a *Pragmatica Sanctio* dinasztikus alapú keretei biztosították, ugyanis nagymértékben függött attól, hogy hogyan sikerül a Német Római Birodalom és Napóleon bukása következtében kialakult közép-európai hatalmi vákuumot kitölteni, illetve integrálni egy nagyobb európai rendszerbe.⁴ Az ütközőállam funkcióját betöltő, defenzív jellegű német alakulat az osztrák külpolitika egyik sarkalatos pontjává vált.⁵ A *status quo* fenntartására orientált osztrák szövetségi politika elképzelésével szembenállt minden olyan terv, amely ezt a gondosan kialakított német építményt megzavarná. Metternich minden olyan változtatástól rettegett, amely egy szövetségi állam, illetve nemzetállam irányába terelhetné a Szövetségnek mint jogmegőrző és stabilizáló intézménynek a konstrukcióját.⁶

Metternich sikeres szövetségi politikájának alapvető feltétele a másik német nagyhatalommal, Poroszországgal való harmonikus egyetértés és összhang volt. Ausztria addig tudta

² Moser, Gabriela: *Der Deutsche Bund 1830–1848. Deutschland zwischen Repression und Integration*. Phil Diss., Paris Lodron Universität, Salzburg, 1997. 24.

³ Angermeier, Heintz: *Deutschland zwischen Reichstradition und Nationalstaat. Verfassungspolitische Konzeptionen und nationales Denken zwischen 1801 und 1815*. Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte, 1990. 107. A szerző tanulmányában az 1806 és 1815 közötti Közép-Európa tervek vizsgálata után arra a megállapításra jut, hogy „az 1815-ös Német Szövetség kialakítását nem lehet a nagyhatalmak rajtaütésszerű tákolmányának tekinteni vagy a német népakarral ellentétes rendszerként jellemezni, hanem egyenesen az 1801–1815 között felmerülő reformtervek és államtervek beteljesülését jelentette.” Uo. 48. (A szerző Karl August Hardenberg, Friedrich Gentz, Wilhelm Humboldt és Heinrich Friedrich Karl Stein tervszövegeit vizsgálta.)

⁴ Hantsch, Hugo: *Metternich und Europa*. Der Donauraum. Zeitschrift des Forschungsinstitutes für den Donauraum, 10. (1965) 195.

⁵ Derndarsky, Michael: *Habsburg zwischen Preussen und Deutschland*. In: Rumpler, Helmut (Hrsg.): *Deutscher Bund und deutsche Frage*. Wien 1990. 292–313., 294.

⁶ Metternich még 1850. december 8-án is azt tanácsolja Alexander Hübner párizsi osztrák követnek, hogy a drezdai konferencián Ausztria semmit ne engedjen a szövetségi alkotmány alapjain változtatni, mert „egyetlen kő elmozdítása az egész építményt romba döntené”. Austensen, Roy A: *Metternich, Austria and the German Question 1848–51*. The International History Review, vol. XIII. (1991.) 35.

elnöki pozíciója segítségével elfogadtatni a miniszteri konferencián hozott döntéseket, amíg Poroszország hajlandó volt az Ausztriával való intenzív diplomáciai együttműködésre, és segített nyomást gyakorolni a Szövetségi Gyűlés küldötteire. Poroszország azonban, amelynek Ausztriához képest jóval szorosabb földrajzi kapcsolata volt a többi német állammal, és etnikai tekintetben is homogénebb volt, már az 1820-as évektől kezdve igyekezett látványosan elhatárolódni az elnöki hatalomtól és marginalizálni Ausztriát a Szövetségben belül. Berlin célja az osztrák szövetségi politikával ellentétben egy porosz vezetésű integrált német szövetségi állam kialakítása volt, amelynek érdekében nem habozott modernizációs lépéseket tenni, megnyerni saját maga számára a német nemzeti mozgalmat, és nem félt európai nagyhatalmi szerepét háttérbe szorítani német hatalmi mivoltával szemben.

A szövetségi politika szinte minden ágazatában meginduló és egyre élesedő porosz-osztrák rivalizálásnak egyik konstans eleme volt a schleswigi kérdés is. A bécsi kongresszuson jelenlévő dán követ már kezdetől fogva érzékelte a porosz és osztrák politika németországi tervei közti különbséget. Poroszország már a bécsi kongresszus megnyitása előtt felvetette a dán külügyminiszternél: mi lenne, ha nemcsak Holstein, de Schleswig, sőt Jütland is csatlakozna az új birodalomhoz? VI. Frederik dán király határozottan elutasított minden Schleswigre és Jütlandra vonatkozó német igényt. A dán küldöttség számára – amelynek a koppenhágai instrukciók szerint arra kellett törekednie, hogy minél lazább legyen az új államalakulatban az egyes államok közötti kapcsolat, minél kevesebb anyagi terhet jelentsen Dánia számára az új Németországhoz való egyidejű tartozás – az osztrák elképzelések, vagyis Metternich konföderatív modellje volt a kedvező és elfogadható. Miután Metternich felolvasta a *Forbundsakte* tervezetét, és szóban is ígéretet tett rá, hogy Holstein a német királyságokkal, sőt Poroszországgal és Ausztriával is egyenlő jogokkal fog rendelkezni, a dán király Holstein Német Szövetségbe való belépése mellett döntött. A döntés háttérében az a megfontolás állt, hogy az Ausztria vezette Német Szövetség tagjaként Dánia bármikor segítséget kaphat az agresszív svéd Bernadotte-tal⁷ vagy esetleg a dán területekre éhes Poroszországgal szemben, másrészt az abszolutista VI. Frederiknek hízelt a gondolat, hogy hallathatja hangját a német ügyekben is, illetve a mérleg nyelve lehet a porosz-osztrák versengés serpenyőjében. Míg a dán tárgyalók a Német Szövetségben való jelenlétet biztonságpolitikai garanciaként kezelték, Metternich számára az volt a fontos, hogy egy, a többi nagyhatalom által garantált, de sebezhető kis állam folytonos sorompót emeljen Poroszország észak-német törekvései elé, és egy hűséges osztrákpárti szavazóval több legyen a frankfurti szövetségi gyűlésen.

Az újjászületett Dán Monarchia – amely a bécsi kongresszusi Európa hatalmi egyensúlyának egyik fontos pillérévé vált, és Törökországhoz hasonlóan a nagyhatalmak érdekszférájának ütközőpontjában mint az „Északi Dardanellák”⁸ ura őrizte a Balti-tenger kijáratát – sebezhető, gyöngé, gyarmatai és társországai nélkül mindössze 58 000 km² területű állammá zsugorodott. Dánia területi szempontból a közép-német államok szintjére süllyedt, fővárosa az 1807-es angol bombázások következményeként romokban hevert, flottája pedig a napóleoni háborúk miatt teljesen megsemmisült. A Dán Monarchia magában

⁷ A Dél-Franciaországból származó polgári család sarja, Jean Baptiste Bernadotte, azaz XIV. Károly János svéd király egészen 1844-ben bekövetkezett haláláig Dánia halálos ellensége volt. Miután 1809-ben át kellett adnia Oroszországnak Finnországot, fő törekvéssévé vált, hogy Nyugaton keresztül Svédország számára kárpótlást. Ez 1814-ben sikerült is, mikor is az 1814. január 14-i kieli béke értelmében Dániának a győztes Svédország javára le kellett mondani Norvégiáról.

⁸ Bille-Brahe gróf, Dánia bécsi követe használja ezt a kifejezést 1848. április 20-i követjelentésében. (Rigsarkivet København, Udenrigsministeriet Østrig Depecher 1848–49.)

foglalta mindenekelőtt a királyságot (Kongeriget Danmark), amelyet délről a Kongeå folyó határolt. A Kongeåtól délre, az Ejder folyóig terjedt Schleswig (dán nevén Slesvig/Sønderjylland) hercegség. Schleswiget délről Holstein, illetve a frissen szerzett Lauenburg hercegségek határolták. Norvégia elvesztése és a német Lauenburg hercegség csatlakozása után azonban megváltozott Dániában a lakosság nemzetiségi összetétele, hiszen megnőtt a német elem aránya, amely már a lakosság 2/5-ét tette ki, és a király Koppenhágában lényegében egy kettős monarchia fölött uralkodott. Nyelvi és kulturális szempontból az állam egy északi (dán) és egy déli (német) részre tagolódott, míg Schleswigben találkozott és keveredett a kettő. Mindez az 1840-es évekre engesztelhetetlen nemzeti szembenállást és gyűlölködést eredményezett.

Azzal a döntéssel, amely a két német hercegséget, Holsteint és Lauenburgot egyben a Német Szövetség tagjává is tette, amelyeket a dán király mint Holstein és Lauenburg hercege a frankfurti Szövetségi Gyűlésen köteles volt képviselni, VI. Frederik előre nem sejtett bonyodalmakat zúdított a Dán Monarchia nyakába. A kettős szuverenitás létrejöttével ugyanis az a furcsa helyzet állt elő, hogy Dánia két európai nagyhatalommal, Poroszországgal és Ausztriával szoros együttműködésre kényszerült. Köveik a koppenhágai udvarnál nemcsak saját országukat, hanem a Német Szövetséget is, azaz bizonyos esetekben a Dán Monarchia egy részét (Holsteint és Lauenburgot) képviselték a dán királlyal és egységállamával szemben. A Német Szövetséghez való csatlakozás egyúttal legitim jogot adott Poroszországnak és Ausztriának a Dán Monarchia belső ügyeibe való beavatkozáshoz.⁹ De ugyanez a kettősség érvényesült a frankfurti dán követ személyében is, aki egyrészt képviselte a független Dán Monarchia követeként az egységállamot, másrészt a Szövetségi Gyűlésen mint Holstein és Lauenburg hercegeinek képviselője védelmeznie kellett a két hercegség jogait a Szövetség oldalán akár a dán király egységállamával szemben is. Az elmentmondás azonban csak a Schleswigben kibontakozó nemzetiségi feszültség elmérgesedése után vált nyilvánvalóvá, amelynek kapcsán a belpolitika és külpolitika szétválaszthatatlanul egybefonódott, hiszen az Elbán inneni és Elbán túli állapotok kölcsönösen hatottak egymásra.

Forradalom az osztrák egységállamban

Az 1848-as márciusi események hatására bekövetkezett az, amit Metternich évtizedeken keresztül próbált kivédeni: az osztrák egységállam összeomlása, nagyhatalmi állásának megingása. Bár Metternich bukásával még nem tűntek el azok a politikai erők, amelyek az osztrák egységállam keretén belül akarták megoldani a társadalmi és politikai célkitűzéseket, – hiszen maga a monarchia német részének polgári ellenzéke is megosztott volt e tekintetben –, de egyelőre kérdéses volt, hogy ennek az irányzatnak lesz-e ereje szembe szállni a cseh, magyar, olasz, lengyel és német nemzeti mozgalmakkal szemben, amelyek az egységállami kötelek lazítására törekedtek. „A helyzet szörnyű – írja Henrik Bille-Brahe gróf, Dánia bécsi követe március 31-én –, és ha az Osztrák Monarchia egészében és nagy károsodás nélkül jut ki ebből a borzasztó válságból, akkor csak a jó csillagának köszönheti.”¹⁰ A legdinamikusabb és legfenyegetőbb kihívás Berlinből és Frankfurtból érkezett.

⁹ Bjørn, Claus: *Fra helstat til nationalstat 1814–1914. Dansk udenrigspolitisk historie* 3. København, 2003. 25.

¹⁰ Bille-Brahe Christian Frederik Knuth gróf külügyminiszternek. Vienne, 1848. március 31. Rigsarkivet København, Udenrigsministeriet Østrig Depecher 1848–49. Bille-Brahe (1798–1875) 1831–1833 között már követségi titkár volt Bécsben, de később dolgozott Londonban és Péterváron is ugyanilyen minőségben. 1842–1847-ig Hágában működött követként, amikor kinevezték Bécsbe.

IV. Frigyes Vilmos március 18-i kiáltványa – amely az államszövetség szövetségi állammá való átalakításának programját hirdette meg – amellett, hogy szinte hadüzenet értékkel bírt Ausztria számára, azt jelezte, hogy érvényre jutott a sokat hangoztatott radowitzi porosz politika, miszerint a forradalom élére kell állni ahhoz, hogy kordában lehessen azt tartani.¹¹ Ezt támasztotta alá a korábban párizsi követ Heinrich Graf von Arnim külügyminiszteri kinevezése is, aki nyílt oroszellenes francia szövetségen alapuló külpolitikai programba kezdett.¹² Radikális politikájának a terméke a porosz király március 21-i kiáltványa is, amely meghirdette az új Németország megszületését, melynek megteremtését IV. Frigyes Vilmos magára vállalta.¹³ Poroszország barátságának keresése, amelyen a tradicionális osztrák szövetségi politika alapult, a március 21-i kiáltvány után értelmetlenné vált. Berlinnel párhuzamosan Frankfurtban is villámgyorsan zajlottak az események. Bár az 1848. március 5-i heidelbergi gyűlést, ahol 51 – köztük két osztrák – jelenlevő felszólított minden kormányt, hogy tartsanak választást az alkotmányozó nemzetgyűlésre, még ignorálhatta volna Ausztria, de a Szövetségi Gyűlés kívánságát, a legitim, törvényes szerv döntését nem. Bécsnek követni kellett az utasításokat, annál is inkább, hiszen nem lehetett biztos benne, vajon nem az új német állam lesz-e az egyetlen menekvés az örökös tartományok számára. A Szövetségi Gyűlés a nagy nemzeti mozgalom hatására március 3-án megszüntette a cenzúrát, március 10-én már bizalmi embereket kért maga mellé, hogy megvitassák együtt a Szövetség reformját. Március 30-án és április 7-én felszólította a német kormányokat, hogy tartsanak általános választásokat egy német alkotmányozó nemzetgyűlésre. Április 2-án a Szövetségi Gyűlés megszüntette az 1819-es, 1832-es és 1834-es restriktív határozatokat, ami Ausztria egész eddigi politikájának nyílt arcucsapását jelentette.¹⁴ Az osztrák egységállamot az új csatlakozás nem sok sikerrel kecsegtette: a Szövetségi Gyűlés által összehívott 17 bizalmi ember 1848. április 27-ére elkészített alkotmánytervezete a nagynémet gondolat jegyében minden német területet (beleértve a német-római

---

Tekintettel a Német Szövetség és Dánia közötti feszült viszonyra, a bécsi megbízatás rendkívül fontos és megisztelő volt számára. Nyíltan hangoztatott konzervatív nézetei ellenére dán patriotizmusa és az osztrák udvarnál fennálló jó kapcsolatai folytán tevékenységével elégedett volt az ejderdán kormány. Sok holsteini diplomatával ellentétben Bille-Brahe beszélt dánul, a háború alatt 3000 dán tallért küldött haza támogatás céljából, így azon kevés diplomaták közé tartozott, akit még a dán liberálisok is elfogadtak. *Dansk Biografisk Leksikon* udgivet af C. F. Brick, København, 1888. II. 262–263.

¹¹ A magyar származású Josef Maria von Radowitz (1797–1853) IV. Frigyes Vilmos bizalmas barátja a király egyik legfontosabb tanácsadója, 1850-ben külügyminisztere volt. Radowitz személye és politikája új kihívást jelentett az osztrák szövetségi politika számára, hiszen egészen 1850. november végéig, lemondásáig éles osztrákellenes politikát folytatott. Radowitz személyén keresztül a porosz tevékenység központjába került a Német Szövetség. Radowitz a Szövetségbe életet akart lehelni és jelszavává vált: „Wir müssen Österreich zwingen deutsch zu sein” (Kényszeríteniünk kell Ausztriát, hogy németté váljon). Moser: *Der Deutsche Bund*, 225.

¹² Marcks, Erich: *Die europäische Mächte und die 48er Revolution*. Historische Zeitschrift, 142 (1930) 75.

¹³ Bussmann, Walter: *Zwischen Preussen und Deutschland. Friedrich Wilhelm IV. Eine Biographie*, Berlin, 1999. 294.

¹⁴ Bille-Brahe dán követ szerint a császári kormány „elküldte Colloredo-[Waldsee, Franz] grófot Frankfurtba azzal az utasítással, hogy a Szövetségi Gyűlésen hozott határozatokat függessze fel, amelynek következtében elmaradna a hó végére összehívott gyűlés, amelyen általánosan megválasztott bizalmi emberek vennének részt.” Bille-Brahe Knuthnak. Vienne, 1848. március 24. Rigsarkivet Udenrigsministeriet Østrik Depecher 1848–49.

birodalomhoz és a Német Szövetséghez soha nem tartozó Schleswiget és a kelet-porosz provinciákat is) magában kívánt foglalni.¹⁵

Ausztria első, 1848. március 21-én kinevezett alkotmányos kormányának, a Kolowrat minisztériumnak Ausztriát a pusztá létét fenyegető válságtól kellett megmentenie. Főként Karl Ludwig Ficquelmont gróf külügyminiszterre várt ez a feladat. Őt elsősorban azért választották, mert már I. Ferenc is őt szánta Metternich utódjának, így személye maximálisan biztosította az osztrák külpolitika kontinuitását.¹⁶ Az ultrakonzervatív arisztokrata diplomata, a pétervári udvarnál szolgáló egykori követ, aki ellenzett mindenfajta választási rendszert, április 18-án a miniszterelnöki posztot is átvette, és május 7-ig, megbuktatásáig ő irányította Ausztria külpolitikáját. Az alig másfél hónapnyi idő alatt azonban olyan döntéseket kellett hoznia, amelyek megszabták a birodalom jövőjének további alakulását. Mindezt ráadásul olyan feltételek között és olyan módszerek segítségével, amelyekre nem volt felkészítve, és amelyeket nem sajátíthatott el Metternich mellett. Frankfurtban a jól bevált és kiszámítható Szövetségi Gyűlés emberei helyett forradalmi szervezetekkel együttműködni, a szövetségi osztrák politika védekezésére berendezkedő módszereit új konstruktívabb, kezdeményezőbb stílusra felváltani, a porosz politikával szembeni versenyt parlamenti keretek között (is) megvívni – mindez olyan kihívást jelentett, aminek megfelelni Ausztria Schwarzenberg kinevezéséig nem tudott. Mégis igazságtalan az a felfogás, mintha Schwarzenberg előtt nem is lett volna osztrák külpolitika, és Ausztria külpolitikai vonatkozásban belesüppedt volna a káoszba, a fejvesztett tanácstalanságba. Bár 1848 márciusa és novembere között hat miniszterelnök váltotta egymást, az egymást váltó „csupán” két külügyminiszter (Ficquelmont és Johann Philipp von Wessenberg báró,¹⁷ valamint a külügyminiszterré ki nem nevezett, de a váltások közben helyettük is helytálló és német ügyekben nagy tapasztalattal rendelkező Franz von Lebzeltern-Collenbach báró, külügyminisztériumi konferenciatanácsos) biztosították a viszonylag folyamatos külpolitikai vezetést, és megteremtették Schwarzenberg számára az alapokat az elkövetkezendő négy év eseményekben gazdag külpolitikájához.¹⁸

Forradalom a dán egységállamban

Miközben az Osztrák Császárságban megdőlt a metternichi rendszer, a Dán Monarchiában két, egymással engesztelhetetlenül szembenálló, jól szervezett nemzeti liberális párt, az Orla Lehmann vezette úgynevezett *ejderdán* párt és a *schleswig-holsteini* német párt feszülten várta a kedvező pillanatot a hatalomátvételre és programja megvalósítására. Az

¹⁵ Kletečka, Thomas (Hg): *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867*. I.: Die Ministerien des Revolutionsjahres 1848. Wien, 1996. 11.

¹⁶ Kletečka: *Die Protokolle*, XLIV.

¹⁷ „Wessenberg báró egy tehetséges, nagy tudású ember, de Metternich éveit számolja, és az aggasztónok nem ebből az évszázadból valók” – jellemzi a külügyminisztert Bille-Brahe. Bille-Brahe Knuthnak. Vienne, 1848. május 20. Rigsarkivet Udenrigsministeriet Østreg Depecher 1848–49.

¹⁸ Hasonlóképpen helyteleníti Alfred Ableitinger, hogy a Schwarzenberg minisztérium előtti kormányokat, így a Wessenberg-kormány tevékenységét is teljesen elhanyagolták és lebecsülték az osztrák történészek, holott a májusi forradalom után Wessenbergnek sikerült konszolidálni a bécsi helyzetet, helyreállítani az alkotmányos rend tekintélyét és elfogadtatni a legfontosabb reformtervezéseket a kemsieri birodalmi gyűlésen. Sőt mi több, János főherceggel való jó viszonyának köszönhetően – mint a főherceg megbízottja az innsbrucki udvarnál – biztosította a frankfurti nemzetgyűléssel való folyamatos összeköttetést a nyár folyamán. Ableitinger, Alfred: *Erzherzog Johann und Wessenberg 1848*. Zeitschrift des historischen Vereins für Steiermark, 65. (1974), 161–189.

ejderdán párt azt hirdette, hogy „Dánia ott végződik, ahol Németország kezdődik”, vagyis a két hercegség határát képező Ejder folyónál. Dánia függetlenségét csak úgy látták biztosítotttnak, ha Holstein kiszakad a dán államból, és Németországhoz csatlakozik, Schleswig viszont egy új szabad alkotmány által az eddiginél szorosabban kötődik a királysághoz. Ezzel szemben a schleswig–holsteini német párt az egyesített Schleswig és Holstein hercegségek önálló állammá alakítását, illetve ennek Németországhoz való csatlakozását tűzte ki legfőbb céljául. Az ejderdán párt a schleswig–holsteinek 1460-as „arisztokrata” privilégiumával szemben az 1721-es angol, francia, illetve az 1773-as orosz nagyhatalmi garanciális egyezményekre hivatkoztak. A februári párizsi forradalom hírére az ország kettészakadt, 1848 márciusában Kielben és Koppenhágában is lezajlott a rendszerváltás, megdőlt az abszolutista rendszer. A királyságban az ejderdán párt vezetésével megalakult az ún. *márciusi minisztérium*, a hercegségben pedig a schleswig–holsteini német nemzeti liberális párt vette át a hatalmat, és Kielben létrehozta az ún. ideiglenes kormányt. Napokon belül kitört a polgárháború. Bár rövid távon a kieli ideiglenes kormány tudott elsőként eredményeket felmutatni, hiszen Poroszországgal az élen sikerült a maga oldalára állítani a Német Szövetséget, hosszabb távon a márciusi minisztérium bízhatott az európai hatalmak támogatásában, hiszen maga mögött tudhatta VII. Frederik legitim dán uralkodó támogatását, akinek dán érzelmei közismertek voltak, és számos alkalommal botránkoztatta meg az udvaránál akkreditált külföldi diplomatákat egységállami uralkodóhoz nem illő, nyíltan hangoztatott dán nacionalista, németellenes érzelmeivel. A márciusi rendszerváltás után néhány nappal a koppenhágai nemzeti-liberális forradalmi kormány VII. Frederik személye, a monarchikus ideológia és tudatosan használt legitimista retorika mögé bújva a konzervatív európai nagyhatalmakhoz fordult, támogatást kérve a szeparatista schleswig–holsteini lázadókkal szemben. 1851 végéig – mikoris Felix Schwarzenberg herceg osztrák miniszterelnök és külügyminiszter leszámol Európa utolsó 48-as forradalmi maradványával, az ejderdán programmal, és visszaállítja a Dán Monarchia 1848 előtti egységállami kereteit – lényegében senkit nem zavar, hogy VII. Frederik saját kézzel írt, európai uralkodókhoz intézett, „*Mon frère*” megszólítású leveleiben az 1815-ös bécsi békével és Metternich elveivel homlokegyenest ellenkező célkitűzésekért küzd.

Már a kiérett polgárháború kezdetén súlyossá tette Dánia helyzetét, hogy a Német Szövetség április 4-én úgy döntött: Poroszország vállalja el a Német Szövetség nevében a dán kérdés intézését. Április 12-én a Szövetség elismerte a kieli ideiglenes kormányt, és kimondta Schleswig azonnali felvételét a Német Szövetségbe. A határozat leszögezi, hogy ha Dánia nem üríti ki azonnal Schleswiget, akkor kényszeríteni kell erre, s Poroszország köteles az ideiglenes kormány tagjait megvédeni. A Szövetség legfőbb érve az volt, hogy Holstein és Schleswig uniós joga a Szövetség védelme alatt áll, tehát bármilyen Schleswiget érő dán támadás a Szövetséggel szembeni támadást jelent. A Német Szövetség beavatkozása után a minimálisra csökkent Dánia esélye a katonai győzelemre. Egyedül Poroszország 400 000 embert tudott szükség esetén mozgósítani. 1848 májusára a porosz csapatok átlépték Jütland határát, eddigre a dán diplomácia azonban már mozgásba lendült. Egyik célpontja régi támasza és szövetségese, a felbomlás szélén álló Ausztia volt.

Ausztia és a schleswigi kérdés 1848-ban

Ami Ausztia schleswigi ügyszög (tágabb értelemben a német kérdéshez) való hozzáállását illeti, ez jóval több izgalmat és pikantiát rejt magában, mint a többi nagyhatalomé. Ausztia ugyanis egyrészt mint német hatalom, másrészt mint európai nagyhatalom, kettős minőségében nem ritkán szembekerült saját magával a kérdés kapcsán. A *Pentarchia* államai

közül Franciaország mellett Ausztria az a hatalom, amelynek nem fűződnek közvetlen geostratégiai érdekei a térséghez, mint Oroszországnak, Angliának vagy Poroszországnak, mégis mint a Német Szövetség első elnöki hatalmának, pozíciója megtartása érdekében a Poroszországgal való rivalizálás összefüggésében foglalkoznia kell – méghozzá óvatosan és odafigyelve – ezzel a számára inkább terhesnek, de mégis a német nemzeti fejlődés szempontjából oly fontosnak mutakozó ügygel. Ausztriát a schleswigi kérdésben való politizálásban olyan németországi szempontok kötik, amelyek miatt – holott érdeke azt kívánná – nem nyilvánulhat meg elég határozottan és egyértelműen a Dán Monarchia integritásának kérdésében, mint például Oroszország, Anglia vagy Franciaország, vagy akár a német mivoltát európai nagyhatalmi szerepével szemben 1848-ban nyíltan előtérbe helyező Poroszország is. Az osztrák politika schleswigi ügyben tanúsított visszafogottságát érzékletesen fejezik ki Metternich sorai, aki koppenhágai követének, Maximilian Theobald Joseph Vrints von Treuenfeld bárónak az 1847. július 5-i jelentése margójára saját kezűleg írja rá: „[Heinrich] Reventlow-Criminil grófnak [Dánia külügyminiszterének] igaza van, ha jelen esetben a hallgatásunknak jelentőséget tulajdonít. [...] A Nyílt levéllel kapcsolatban [...] mi csak hallgatni akarunk.”¹⁹

És valóban ez a hallgatás, a minden harsány, kezdeményező, markáns politikai állásfoglalástól mentes, semleges hozzáállás kíséri végig Ausztria schleswigi politikáját egészen 1864-ig. Hogy Ausztria történetében a látszólag marginális schleswigi ügy mégis döntőnek bizonyult, jól tükrözi Karl Ferdinand Buol-Schauenstein gróf külügyminiszter saját magát védő, utódját, Johann Bernhard Rechberg gróftól kritizáló megjegyzése: „1859-ben két vesztes csata után elvesztettünk egy tartományt, 1864-ben két győztes csata után egész Németországot elvesztettük.”²⁰

A koppenhágai rendszerváltásról Maximilian Theobald Joseph Vrints von Treuenfeld báró, a koppenhágai udvarnál akkreditált császári királyi rendkívüli követ és teljhatalmú miniszter tudósította a Staatskanzleit március 25-i jelentésében.²¹ Az új dán külügyminisz-

¹⁹ Johann Albrecht von Rantzau (Hrsg.): *Europäische Quellen zur Schleswig-Holsteinischen Geschichte im 19. Jahrhundert*. Bd. 1: Akten aus dem Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv 1818–1852. Breslau, 1934. (Veröffentlichungen der Schleswig-Holsteinischen Universitäts-gesellschaft, 43) (Schriften der Baltischen Kommission zu Kiel, 23.) 44. VIII. Christian dán király a roskildei rendek kérésének eleget téve 1846. július 8-án kiadta az ún. Nyílt levelet (*Det åbne Brev*), amely Dánia akkori történéseinek, jogászáinak több hónapos levéltári munkája eredményeképpen kimondta, hogy a dán *Kongelov* öröklési rendje a dán királyságon kívül Schleswigben, Lauenburgban is érvényes, s csak Holstein bizonyos részeivel kapcsolatban uralkodnak továbbra is kétségek. A Nyílt levél az állítást a schleswigi rendek 1721. augusztus 22-i hűbérkeskü pátensével, Anglia és Franciaország garanciájával és az 1767-es és 1773-as orosz szerződésekkel támasztotta alá. A dán király ugyanakkor kijelentette, hogy a Dán Monarchia integritása érdekében kész a férfiági örökösöket kárpótolni egy kölcsönös megállapodás eredményeképpen. A Nyílt levél – ahogy ez várható volt – hatalmas örömet váltott ki a királyságban, a hercegségekben és Németországban viszont háborús hangulatot eredményezett

²⁰ Idézi: Fellner, Fritz: *Österreich und die schleswig-holsteinische Frage*. In.: *Der deutsch-dänische Frieden von 1864*. Kiel, 1990. 31.

²¹ Vrints a Staatskanzleinek. Kopenhagen, 1848. március 25. Haus-Hof und Staatsarchiv (a továbbiakban: HHStA) Wien, Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847/48. Vrints 1846-ban a Nyílt levél kiadása után került a koppenhágai udvarhoz mint császári királyi rendkívüli követ és teljhatalmú miniszter. 1852-ben áthelyezték Brüsszelbe, de később ott hagyta a diplomáciai munkát. Vrints továbbra is aktívan politizált, hiszen 1861 után a parlamenti munkának szentelte magát. 1861–1870 között a képviselőház tagja volt, majd 1873 után örökös

ter, Knuth gróf március 24-én jegyzéket intézett Vrintshez, amelyben tájékoztatta őt külügyminiszteri kinevezéséről, és biztosította az osztrák követet, hogy arra fog törekedni, hogy „változatlanul megmaradjanak azok a baráti és bizalmas kapcsolatok, amelyek oly örövendetes módon megvannak Dánia és Ausztria között, és amely kapcsolatok megfelelnek a király meggyőződésének és szándékainak”.²² Valójában hiába reménykedett a dán külpolitika abban, hogy a jól bevált, megszokott módszerek szerint Ausztria majd felszólítja „régí riválisát, Poroszországot, hogy ne használja ki belső zavarainkat arra, hogy kibővítse hatalmát”,²³ ugyanis Ausztria 1848-ban elvesztette minden kilátását arra, hogy irányító szerepet töltsön be Németországban, és eredményeket érjen el a schleswigi kérdésben. Ficquelmont külügyminiszter és utódja, Wessenberg báró csupán arra törekedett, hogy Ausztria német tartományai révén bent maradhasson Németországban oly módon, hogy közben az Osztrák Császárság továbbra is megtarthassa nem német tartományait, azaz állami identitását és integritását. Ez a célkitűzés viszont azt feltételezte, hogy sikerül mind határain belüli, mind határon kívüli ellenfeleivel, így először Frankfurttal, majd utána Berlinnel is leszámolni. Ez 1848-ban irreálisnak tűnt, külpolitikai szövetséges nélkül pedig egyenesen reménytelennek. Az osztrák vezetés mégis hozzálátott a feladathoz. Míg határain belül offenzívan, fegyveresen, de csak lépésről-lépésre igyekezett helyreállítani hatalmát, határain kívül – minimálisra korlátozódott lehetőségeiből adódóan – inkább defenzíven közreműködve, nem pedig látványosan kimaradva a német sodrásból próbált együtt haladni az áradattal. A tagadáson és tiltakozásokon kívül egészen a magyar szabadságharc leveréséig nem rendelkezett olyan eszközökkel, amelyekkel radikálisan módosítani tudta volna defenzív németországi politikáját.

Ezt a defenzív osztrák attitűdöt tükrözik Ficquelmont reakciói az Ausztria számára annyira kényes ügy kapcsán. Mindaz, ami most történik a Szövetségben, Ficquelmont számára „rendellenesség”, és Ausztria kötelessége, hogy ebből a rendellenességből úgy kerüljön ki, hogy „fontosabb érdekeket ne kockáztassunk”. „Ezért – írja Franz Colloredo-Waldsee grófnak, a Szövetségi Gyűlés elnökének – az a véleményünk, hogy a Szövetségi Gyűlésen a Schleswig–Holsteinre vonatkozó kérdésekben hagyja, hadd menjenek magától a dolgok; tartózkodjon attól, hogy a napjainkban a német nép favoritjává vált schleswig–holsteiniek iránti rajongással rideg szembenállást tanúsítson; ugyanakkor ezzel kapcsolatos döntő határozatokban – amelyek nem egyeztethetők össze könnyen felfogható jogi elvekkel – instrukciók megadása nélkül egyelőre ne vegyen részt.”²⁴ Így osztrák részről valóban nem történt Frankfurtban semmiféle ellenállás. Ficquelmont legalább annyiban elégedett lehetett, hogy nem a Német Szövetség számára oly idegen Schleswig okkupációjáról döntöttek, hanem Schleswig Holsteinnel való kapcsolatának fenntartását rendelték el. Ficquelmont továbbá reményét fejezte ki, hogy a frankfurti döntéshozók tisztában vannak azzal, hogy „a pillanat ösztönéből és a tömegek szenvedélye által vezérelt kérdésből” milyen nagy külpolitikai bonyodalma származhat a Német Szövetségnek.²⁵ Április 10-re már egy kikristá-

tagja lett a felsőháznak. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*. Red. Constant von Wurzbach 52. Teil. Wien, 1885. 6.

²² Knuth Vrintsnek, 1848. március 24. HHStA Wien, Staatskanzlei (Staatenabteilung), Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48. (Az 1848. március 25-i követjelentés melléklete).

²³ Orla Lehmann's *Efterladte Skrifter* I. udg. af Hother Hage. Kjøbenhavn. Forlagt af den Gyldendalske Boghandel, 1872. 154.

²⁴ Ficquelmont Colloredonak, 1848. április 9. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 66. Colloredo-Waldsee, Franz de Paula gróf (1797–1859) 1848-ban a Német Szövetségi Gyűlés elnöke volt, 1852–1856 között Ausztria londoni nagykövete posztját töltötte be.

²⁵ Ficquelmont Colloredonak, 1848. április 9. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 66.

lyosodott, határozott osztrák schleswigi politikát közölhet Vrints-cel: „Ausztia helyzete az ügyben adott. Mint európai nagyhatalom túlságosan messze van az események színhelyétől ahhoz, hogy az ügyre cselekvő befolyást gyakoroljunk, és mint a Német Szövetség tagja Ausztia csak a Szövetségnek tetsző politikához csatlakozhat.”²⁶

1848 folyamán tehát Ausztia inkább csak kivárt, és – mint az később kiderült – nem hiába. Miközben a porosz rivális a német közvélemény és a „harmadik Németország” nyomásának engedve Németország élére állva megpróbálta a dán csatatereken beteljesíteni németországi küldetését – aminek következményeként látványosan izolálta Európában nemcsak magát, de az Anglia által eredetileg pártfogolt porosz vezetésű kislemet egység ügyét is – Ausztia belső bajaira hivatkozva a dán kérdésben szigorú semlegességre törekedett. Ez ugyan átmeneti németországi népszerűségvesztéssel járt, de nyitva hagyta saját mag számára az európai kapukat, amire égető szüksége volt saját államának zavartalan helyreállításához. Míg a dán háború egyre jobban akadályozta Berlinit uniós tervei megvalósításában, Ausztia ügyelt arra, hogy a külföld felé markánsan elhatárolódjon Poroszország dániai szerepvállalásától, a németek felé pedig gesztusokat tegyen, amelyekkel a német közvélemény értékre adta, hogy ő is megtesz mindent a schleswigi német alattvalókért. Ezzel magyarázható, hogy Vrints osztrák követ Koppenhágában békítő tervekkel próbálkozott, és megadott minden segítséget az ott embargó alá került német hajósoknak, és általában véve kiállt a német alattvalók és érdekek védelmében. Mindez persze nem zárta ki, hogy megóvja kormányát a Dániába való csapatküldéstől, és élesen elítélje a schleswig–holsteiniek, valamint a frankfurti ultra-németek schleswigi törekvéseit. Ezért maradt meg Vrints személyével kapcsolatban a dán történetírásban – kissé túlidealizálva – az objektív, a dánok iránt jóindulatú német követ képe. Vrints valójában semmiben nem különbözött azoktól a német politikusoktól, akik Dánia fokozatos germanizálásában és Németországhoz való csatlósában látták a dán–német kérdés megoldását, amit az is tükröz, hogy folyamatosan a német követelések akceptálására és az azoknak való alárendelődésre bízta a dán kormányt.

A malmői fegyverszünet kivitelezésének kudarca

A schleswig–holsteini hároméves háború első, 1848-as szakaszának lezárását a Malmőben megkötött augusztus 26-i fegyverszünet fémjelezte. A hét hónapra szóló érvényű, 12 cikkelyt, egy szeparált és egy pótcikkelyt tartalmazó szerződés nem tartalmazott semmiféle előzetes békefeltételt. 2000 dán katona maradhatott Als szigeten, 2000 német szövetségi katona Altonában, és a két hercegséget a király nevében egy öttagú, ún. közös kormánynak kellett ezután irányítani. A szerződés kimondta, hogy a március 17. után kiadott törvények, rendeletek érvényüket veszítik. A schleswig–holsteini csapatok felosztatását és az ideiglenes kormány megszüntetését is magában foglaló egyezmény nagy felháborodást váltott ki nemcsak a schleswig–holsteini táborban, de a várakozásokkal teli frankfurti nemzetgyűlésben is. Bár szeptember 16-án hosszas viták után a nemzetgyűlés 258:237 arányban elfogadta az egyezményt, az öt hónappal korábban létrejött porosz–frankfurti egyetértés alapja megbomlott. A fegyverszünet pontjainak kivitelezése az első pillanattól fogva nehézségekbe ütközött, és ezzel együtt lehetetlenné vált, hogy a Londonba tervezett béketárgyalások a siker reményével kecsegtessenek. Ahhoz képest, hogy az új közös kormánynak tizennégy nappal a malmői konvenció aláírása után meg kellett volna kezdenie a király nevében a hercegségekben való működését, csak október 22-én, majdnem három hónappal később történt

²⁶ Ficquelmont Vrintsnek, 1848. április 10. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 67.

meg beiktatása. Szeptember 4-én ugyanis a Rendsburgban ülésező schleswig–holsteini gyűlés elhatározta, hogy nem lehet akarata ellenére feloszlatni, szeptember 15-én pedig az ideiglenes kormány a gyűléssel közösen meghozta az ún. *Staatsgrundgesetz*-t, az önálló Schleswig–Holstein „államalapító okmányát,” amelyben maximálisan érvényesültek a schleswig–holsteini alapelvek.²⁷ Bár Friedrich Heinrich Ernst Wrangel tábornok a malmői konvenció értelmében kivonult csapataival a hercegségből, és szeptember 9-én átadta Eduard von Bonin tábornoknak a 2000 fős szövetségi és schleswig–holsteini csapatok feletti főparancsnokságot, sokáig úgy tűnt, hogy a malmői konvenció csak papír marad. Hosszas vívódás után végül a központi hatalom, amely lassan heverte ki a szeptemberi napokat, és amely Poroszország teljhatalmát a fegyverszünet kivitelezése után lejátrnak tekintette, október közepére mégiscsak hozzájárult egy közös kormány megalapításához. Poroszország átadta mandátumát a központi hatalomnak, Frankfurt felszólítására pedig a schleswig–holsteini gyűlés elnapolta üléseit, az ideiglenes kormány október 21-én felbomlott, így október 22-én megtörténhetett az új közös kormány beiktatása. Tevékenysége azonban nem sok jóval kecsegtette Dániát, hiszen az erősen schleswig–holsteini szellemiségű tagjai megtagadták az ideiglenes kormány által kiadott törvények érvénytelenítését, ami egyet jelentett a malmői konvenció megsértésével. Ennek következtében Koppenhága elhatározta, hogy ahelyett, hogy a malmői konvenció értelmében a közös kormány rendelkezésére bocsátaná a Schleswighez tartozó, katonailag fontos Als szigetét, megtartotta azt saját fennhatósága alatt, és a szigeten külön közigazgatást vezetett be. Ráadásul 2000-ről 8000 főre emelte az Als-on található csapatok létszámát. A helyzet tovább éleződött, amikor Dánia november 15-én megfenyegette a közös kormányt, hogy lázadónak tekinti, ha nem teljesíti a dán követeléseket. VII. Frederik december 15-én proklamációban óvott mindenkit attól, hogy elismerje a közös kormányt, és megállapította, hogy jelenleg a hercegségekben nincsen törvényes hatóság. Attól tartva, hogy Schleswigben az állapotok schleswig–holsteini szellemben konszolidálódnak, a dán kormányban mindinkább érlelődött a gondolat, hogy felmondja a fegyverszünetet.

A malmői fegyverszünet gyakorlatba való átültetésének kudarca Dániában november közepén kormányváltást eredményezett. A márciusi minisztérium november 11-én átadta a helyét egy másik, kissé konzervatívabb kormánynak, az ún. novemberi minisztériumnak. A november 16-án működésbe lépő kormány elnöke változatlanul Adam Wilhelm Moltke gróf maradt, aki a leköszönő Knuth-tól átvette a külügyi tárcát is. „Személycsere következett be, amely azonban nem vont maga után rendszerváltást” – írja Vrints.²⁸ „Schleswig sem egészben, sem részben nem csatolható Holsteinhez és Németországhoz”²⁹ – hangzott az új kormány külpolitikai programja, ami csak annyiban különbözött a márciusi minisztérium legutolsó alternatívájától, hogy nem Schleswig nemzetiségi alapon történő megfelezését, hanem önállóságát hangsúlyozta. A minisztériumváltás annyiban érződött az új kormány által a december elején Londonba induló dán követek számára készített instrukciókban, hogy

²⁷ A schleswig–holsteini párt programjának három híres alaptézise az 1844-es itzehoe-i rendi gyűlésen öltött hivatalos formát: 1. Schleswig és Holstein hercegségek önálló államot képeznek a királysággal szemben, 2. a két hercegség örökre és szétválaszthatatlanul összetartozik (*up ewig ungedelt*), 3. csak és kizárólag az oldenburgi férfiág uralkodhat Schleswig–Holsteinben. A harmadik pont már államjogi problémákat is felvetett, hiszen VII. Frederiknek nem volt törvényes fiúörököse.

²⁸ Vrints Wessenbergnek, Kopenhagen. 1848. november 18. HHStA Wien Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847/48.

²⁹ Uo.

a londoni béketárgyalásokon Schleswig önállóságának gondolatát kellett képviselniük, azaz egy széles önkormányzati jogkörrel rendelkező Schleswignek a dán koronával való reálunióját.³⁰ A Palmerston közvetítésével folytatott béketárgyalások azonban csak február 17-én kezdődtek el, hiszen – az egyébként Schleswig–Holstein iránt rajongó – Christian Carl Josias von Bunsen londoni porosz nagykövetnek csak 1849. január 31-én sikerült elfogadtatni Heinrich von Gagernnel, a frankfurti német birodalmi kormány elnökével Schleswig önállóságának elvét mint a béke alapját. Tekintettel arra, hogy a dán kormány január 31-én tudtára adta minden udvarnak, hogy a közös kormánnyal való együttműködés kilátástalansága miatt február 26-án a malmői konvenció kikötése értelmében fel fogja mondani a fegyverszünetet, az 1849-es londoni béketárgyalások eleve kudarcra voltak ítélve.

Kormányváltás Ausztriában

De mit szolt az új fejleményekhez Ausztria? Novemberben nemcsak Dániában, de Ausztriában is kormányváltás történt, és ha Ausztria Dánia-politikájában egyelőre nem is látszott érzékelhető változás, Felix zu Schwarzenberg herceg személyében egy újfajta politika látszott megnyilvánulni. Ekkor még senki nem látta, hogy Schwarzenberg miniszterelnök és külügyminiszter politikai stílusa drasztikus eltérést jelent a metternichi iskola diplomatáinak jogtisztelő, kiszámítható, „tisztességes” módszereihez képest. Schwarzenberg személyében Ausztria megkapta első modern politikusát. Céltudatos, hidegfejű, morális akadályokat félreszóró, eszközeiben nem válogató karakter volt. Akár a magyar sereg élén harcoló lengyel tisztek számát kellett a Pétervárra küldött jegyzékekben elferdítenie, akár Windisch-Grätz ósdi nézeteivel szemben kellett kiállni a liberális Alexander Bach és Karl von Bruck báró modernizációs törekvései mellett, nagy energiával, céltudatosan tette mindezt. Formabontó és kiszámíthatatlan volt a viselkedése. Arisztokratától szokatlan módon jelöltette magát a Reichstag-választásokon.³¹ A tradicionális diplomáciai nyelvhez képest éles hangú jegyzékei, nem ritkán sértően goromba viselkedése megbotránkoztatta nemcsak munkatársait, hanem a külföldi diplomatákat is. A liberális német közvélemény szimpátiájának megtartása érdekében feleskette az olmtüzi alkotmányra a csapatokat, ennek érdekében sokáig kokettált a liberális Anton von Schmerlinggel is, aki Frankfurtban a német birodalmi kormány külügyminisztereként és Ausztria képviselőjeként működött. Legyűrve János főherceg jogi kételyeit, egészen 1849. december 20-ig Frankfurtban tudta őt tartani, felhasználva politikájának érdekében, anélkül, hogy utána akár csak egy köszönő sort is írt volna neki. Addig használta a beosztottjait, parlamentjeit és alkotmányait, amíg szüksége volt rájuk. Péterváron vörös rebellisnek, demokratának és forradalmárnak tartották, Londonban konzervatív abszolutistának, a reakciókrok prototípusának, Metternich „gyenge epi-

³⁰ Hogy mit jelentett a novemberi minisztérium számára Schleswig „önállósága”, jól bemutatja Axel Linwald erről szóló tanulmánya. Bár a nagyhatalmak többször kérték Dániát, fejtse ki, hogy mit ért az önállóság alatt, kérésük rendszeresen elutasításba ütközött, hiszen „Schleswig jövőbeli helyzetének rendezése teljesen belügy, amely egyetlen idegen hatalmat sem illet, csak a királyt”. Palmerston többszöri felszólítására azonban a novemberi minisztérium 1849. április 23-ára mégiscsak kénytelen volt elkészíteni a schleswigi alkotmány vázlatát – amely soha nem valósult meg, de mégiscsak bemutatja, hogyan gondolkodtak Dániában a kérdésről. A hét cikkelyből álló alkotmányvázlat első cikkelye leszögezi, hogy „Schleswig szétválaszthatatlanul egységet alkot a dán királlyal, amellyel, hogy saját ügyei számára külön alkotmányt kap”. A program alátámasztja a dán politika kontinuitását. Linwald, Axel: *Novemberministeriets Fredsmaal*. In: Festskrift til Kristian Erslev den 28. December 1927 fra danske Historikere. København, 1927. 508.

³¹ Lippert, Stefan: *Felix Fürst zu Schwarzenberg. Eine politische Biografie*. HMRG Beihefte. Band 21. Stuttgart, 1998. 141.

gonjának”.³² Politikai ténykedése széles skálán mozgott: ha kellett, nemzetgyűlést oszlatott szét, ha kellett, alkotmányt oktrojált, de az biztos, hogy bármit is tett, egy cél lebegett a szeme előtt: az Osztrák Birodalom egységben való megőrzése, német, valamint európai hatalmi állásának megtartása és növelése. Bécs pacifikálása, majd néhány nappal a minisztérium átvétele után a november 27-i kremsieri kormányprogram hatására lassan, de érzékelhetően növekedni kezdett Ausztria nemzetközi tekintélye.³³

Vrints 1848. december 9-én, a kremsieri program elolvasása után úgy látta jónak, hogy új külügyminiszterének rövid összefoglaló helyzetismertetést adjon Ausztria eddigi schleswigi politikájáról. Mindenekelőtt beszámolt arról, hogy milyen kedvezően fogadta Ausztria megerősödését a dán minisztérium, amelynek a frankfurti nemzetgyűléshez fűződő viszonya hasonló. Dánia Ausztriához hasonlóan a terrorizmus ellen harcol, amelyet Ausztriának már szerencsésen sikerült legyőznie. Vrints nem igazán dán barát módon jellemzi VII. Frederiket, aki még azelőtt adta át Holsteint a német egységmozgalomnak, mielőtt a hasonló helyzetben levő államok, mint például Ausztria német tartományainak Német Birodalomhoz való viszonyát szabályozták volna. A most következő béketárgyalásokon Dánia továbbra is azt akarja, hogy Holstein és Schleswig között minden szálát megszakítva létrejöjjön egy Dániától is független önálló Schleswig, amely azonban a Dán Királysághoz hasonlóan a nőági örökösödést követné. Vrints ezután tudatja Schwarzenberggel, hogy az összes európai hatalom többé-kevésbé elismeri a 18. századi garanciákat, és ezeket várhatóan kollektív nyilatkozat formájában újítyák meg. Vrints szerint a londoni béketárgyalásoknak semmi eredménye nem lesz, hiszen a békét a frankfurti nemzetgyűlésnek kell jóváhagynia, „amelynek a szenvedélyei ebben a kérdésben a fanatizmusig nőnek [...]. És a schleswig–holsteini párt a hercegségekben, amelyek a Dániától való elszakadást célozzák, egyetértésben a frankfurti baloldallal és Németország összes nyugtalan fejével a békeműnek ellent fog állni.”³⁴ Ha pedig nem jön létre béke, Dánia folytatja a fegyverkezést, és a négy nagyhatalom nem fogja engedni Németország beavatkozását. Németország tehát nagy veszélyek és bonyodalmak előtt áll, amelyekből semmilyen előnyt sem tud magának kiaknázni. Vrints számára alkalmasnak tűnik a pillanat, hogy „most miután Ausztria nyilvánvalóvá tette, hogy kivonta magát a nemzetgyűlés döntései alól, mint a Német Szövetség elnöki hatalma saját érdekében vesse be súlyos szavát a központi hatalomnál a mértéktelenség érdekében, hogy a jogfolytonosság és az egészséges politika érvényesüljön a schleswig–holsteini fantáziaképek kicsapongásaival szemben, amelyek csak a rendet, békét és ezeknek az országoknak a jólétét zavarják.”³⁵

Schwarzenberg azonban nem látja még erre elérkezettnek az időt. Egyik oldalon egy Dánia mellett elkötelezett nem német nagyhatalmi blokkot lát, amellyel Ausztria külpolitikai mozgásterének biztosítása miatt nem kerülhet összetűzésbe, sőt amelynek támogatására mind a belpolitikában, mind a Poroszországgal szembeni versenyben szüksége lehet;

³² Heindl, Waltraud: *Graf Buol-Schauenstein in Sankt Petersburg und London (1848–1852). Zur Genesis des Antagonismus zwischen Österreich und Russland*. In: Studien zur Geschichte der Österreich–Ungarischen Monarchie 9. Wien–Köln–Graz, 1970. 83.

³³ A november 27-i kormányprogram hangsúlyozza, hogy minden ausztriai állam egy egységben marad. Ezzel egyelőre csak a nagynémet megoldást utasítja el egyértelműen, a kisméret számára nyitva hagyja a kaput, mégpedig azzal a megjegyzéssel, hogy ha majd mindkét államkomplexum megfiatalodott, akkor lehet a két állam viszonyát rendezni, de addig is Ausztria teljesíti a Szövetséggel szembeni kötelezettségeit. Lippert: *Felix Fürst zu Schwarzenberg*, 210.

³⁴ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1848. december 9. HHStA Wien Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt.112.1847–48.

³⁵ Uo.

a másik oldalon viszont ott van az egész rajongó Németország, élén Poroszországgal, a schleswigi ügy éharcosával, amelyről Schwarzenberg le akarja választani Németországot, sőt maga mellé állítani. Ezt azonban nem teheti meg Schleswig-ellenes politikával, hiszen tudja, nem pusztán egy közvéleményt megosztó frankfurti nemzetgyűlésről van szó, amelyiket súlyosabb következmények nélkül le lehet törölni a politikai palettáról, hanem egy olyan kérdésről, amit tiszteletben kell tartani, ha – Schwarzenberg szavaival élve – Ausztria „nem szeretné kifütyültetni magát Németországból”.³⁶ Schwarzenberg számára ezért nem marad más hátra, mint mindkét félnek egyidejűleg gesztusokat tenni, hallgatni és továbbra is elhatárolódni, azaz az elődei által meghatározott szigorú semlegességet folytatni.³⁷ Dánia azonban nem érte be ennyivel. Kitartóan folytatta eddigi kísérleteit, hogy Ausztriát kirángassa a semleges pozícióból, és a maga oldalára állítsa.

VIII. Pechlin bécsi missziója

A dán külügyminiszter már a malmői fegyverszünet megkötése előtt kifejezte azt a kívánságát az orosz követnek, hogy a baráti hatalmak tegyenek egy kollektív deklarációt Dánia felé, amelyben kijelentenék, hogy Schleswig a Dán Monarchia integrált része. A külügyminiszter augusztus 31-én pontosította, hogy ez mit is jelentene: a 18. századi garanciális szerződések egyfajta megújítását kollektív garancia formájában. Dánia ezzel előre meg akarta határozni a békekonferencia kereteit. A dánok számára legfontosabb Oroszország, Franciaország és Anglia részvétele volt, de a kedvező fordulat, amely Ausztriában november–december folyamán érzékelhető volt, arra ösztönözte a dánokat, hogy ebbe a kollektív garanciába a Frankfurttal szembe forduló osztrák kormányt is nagyhatalomként bevonják. 1848. november 28-án Bille-Brahe megírja külügyminiszterének, hogy megpróbálja elismertetni az osztrák kormánnyal Ausztria Schleswigre vonatkozó 1732-es garanciáját, és így biztos nem lesz akadálya egy kollektív garanciához való csatlakozásnak.³⁸ Bille-Brahe megerősíti a dán kormányt abban a feltételezésében is, hogy Ausztria és Oroszország között kialakulóban van egy szövetség Poroszországgal szemben, amelytől Oroszország a márciusi napok és Dánia megtámadása óta eltávolodott. „Az itteni kabinet is ez irányba halad előre, és abban a mértékben, ahogy ez a kabinet megerősödött, egyre jobban e felé a szövetség felé hajlik, ami megmenti attól a rombolástól, aminek a székhelye Frankfurtban van, és amiben ellenséget lát.”³⁹ Míg a kollektív garanciához való osztrák csatlakozást Bille-Brahe lehetségesnek tartja, ki kellett ábrándítania kormányát azzal kapcsolatban, hogy a londoni osztrák misszió [August von Koller külügyi ügyvivő] majd támogatni fogja Dániát a békétárgyalásokon. Bille-Brahe ez ügyben tett puhatolózása sikertelen maradt. Schwarzenberggel ugyan nem sikerült erről beszélnie, hiszen „a herceg Olmütz, Kremsier és Bécs között ingázik és amikor

³⁶ Neergaard, Niels: *Under Junigrundloven. En Fremstilling det danske Folks Politiske Historie fra 1848 til 1866*. Første Bind. Kjøbenhavn, 1892. 425.

³⁷ Jó példa erre Schwarzenberg 1849. január 4-i dorgáló jegyzéke, amelyet Vrintsnek küldött amiatt, hogy Vrints a dán kormánynak írt december 19-i jegyzékében túllépte a pártatlanság határát, amikor bizonyos mértékben helyeselte Als és Ærø dánok általi katonai megszállását a közös kormány törvénysértő viselkedésének következtében. Vrintsnek tudatnia kellett a jegyzék tartalmát a dán miniszterelnökkel is. Schwarzenberg Vrintsnek. Wien, 1849. január 4. HHStA, Wien, Ministerium des Aeußern, Politisches Archiv (a továbbiakban: PA) XXIV. Dänemark Berichte Weisungen Varia 1849. 12.

³⁸ Bille-Brahe A. W. Molkének. Vienne, 1848. november 28. Rigsarkivet København Udenrigsministeriet Østrig Depecher 1848–49.

³⁹ Bille-Brahe A. W. Molkének. Vienne, 1848. november 29. Uo.

idejön akkor legfeljebb 24 vagy 36 órát van itt, és még ez alatt az idő alatt is nagyon nehéz hozzáférközni, mivel rengeteg tárgyalása van”, de Joseph von Werner báróval igen, „aki élvezi a herceg bizalmát, és főleg a németországi ügyekben teljesen ő befolyásolja a herceg ítélkezését.” Werner biztosította Bille-Brahe-t, hogy a császári udvar nagyon is kívánja a dán–német háború békés elintézését. „De azt, hogy akármilyen részt – még csak egy kis részt is – vállaljon a békítő aktusból, ebben nem hitt [Werner], és nem hiszi, hogy az osztrák kabinet kész lenne ebbe beleegyezni.” Werner szerint a két fél kívánságai annyira elmentések, hogy nem lát lehetőséget a kettő összeegyeztetésére, és nem lát esélyt arra, hogy a közvetítő hatalmaknak ez sikerülhetne. Bille-Brahe hangsúlyozta Werner előtt, hogy ő nem hivatalos közvetítést vár Ausztriától, hiszen ilyen utasítást nem is kapott kormányától, hanem „csak azt az erkölcsi befolyást, azaz támogatást, tanácsokat, vagy valami mást, amit a császári követség adhat a mi ügyünkben.” Érdekes, hogy Bille-Brahe az osztrák elutasítás mögött nem érzékeli, hogy Ausztria mint német hatalom nem állhat ki Dánia mellett. Ehelyett az osztrák vonakodást azzal a valóban nem lebecsülendő körülménnyel magyarázza, hogy a jelenlegi osztrák–brit kapcsolatok a mélyponton állnak „Lord Palmerston érthetetlen itáliai politikája miatt”. Bille-Brahe továbbra is táplálja kormányának illúzióit, hogy Ausztria változatlanul Dániával szimpatizál, és az osztrák kormány törhetetlen jóindulattal van Dánia irányában.⁴⁰ A jóindulat és a szimpátia azonban még kevésnek bizonyult a kollektív garanciához.

1849. január 3-án vetődött fel először a dán minisztertanácson, hogy a császárváltás alkalmából követet kellene küldeni Ausztriába. Az orosz cár Konstantin nagyherceget küldte Bécsbe gratulálni, és a dán fővároson átutazó nagyherceg javasolta, „hogy innen is küldjünk egy embert”. A minisztertanács elfogadta az indítványt, valamint egy olyan személy választását, „aki ki tudja egyidejűleg használni a diplomáciai lehetőséget, ami ebből adódna”.⁴¹ Így született a döntés, hogy Frederik Christian Ferdinand Pechlin báró, a hajdani frankfurti követ utazzon Bécsbe, hogy tolmácsolja a dán kormány jókívánságait a tizenhét éves Ferenc József trónra kerülése alkalmából.⁴² A dán kormányt az is bátorította, hogy Windisch-Grätz többször kinyilvánította már Bille-Brahe előtt Dánia iránti szimpátiáját, és kitartásra biztatta a dánokat.⁴³ Január 16-ára elkészült a dán külügyminisztériumban Pechlin utasítása, amely tükrözi, hogy a dán diplomaták mennyire nyomon követték a kelet-közép-európai eseményeket. Az utasítás Dánia nagyhatalmakhoz való viszonyának áttekintése után részletesen kitér Ausztria jelenlegi helyzetére: Dánia Ausztria „újra-fel-emelkedésének” köszönhetően új támaszpontot talál Európában. Igaz, Ausztria rendszere továbbra is ellenforradalmi és konzervatív, és lényegében az is marad, de természetesen azokkal a módosításokkal, amelyeket tőle az alkotmányos formák megjelenése és a kor-szellemhez való közeledés megkövetel. Az európai hatalmak üdvözlik Ausztria felemelkedését, hiszen mindnyájuk közös érdekében áll, hogy a nyugalom ismét helyreálljon a térségben. „Ez a mi politikánknak is teljesen megfelel, csatlakozni tudunk ezekhez a nézetekhez,

⁴⁰ Bille-Brahe A. W. Moltke-nak. Vienne, 1848. december 20. Rigsarkivet København Udenrigsministeriet Østrig Depecher 1848–49.

⁴¹ *Statsrådets Forhandlinger 1848–1863* I–II–III udg. af Rigsarkivet ved Harald Jørgensen; Ejnar Munksgaards forlag, København, 1956. II. 1849. január 3. 40.

⁴² Pechlin báró 1825. november 16-tól 1848. június 21-ig képviselte Dániát Holstein és Lauenburg követeként a Német Szövetség Gyűlésén. Marquard, Emil: *Danske gesandter og gesandtskabs-personale indtil 1914*. Udg. af Rigsarkivet. København, 1952. 99.

⁴³ Windisch-Grätz 1848. november 12-én „üzente” meg a dán kormánynak, hogy „legyenek elszántak és szilárdak, eltökéltek, mert ez az egyetlen üdvözítő mód”. Bille-Brahe A. W. Moltke-nak. Vienne, 1848. november 12. Rigsarkivet København Udenrigsministeriet Østrig Depecher 1848–49.

és közeledhetünk oly mértékig, ameddig ez a közeledés összeegyeztethető ügyünk számára fontos magasabb szempontokkal.” Pechlin utasításának elkészítője részletes elemzést készít arról, miért látja „félre nem ismerhetően analógnak” Ausztria és Dánia jelenlegi helyzetét. Ausztria és Dánia ellenfeleinek ugyanaz az eredete, és ugyanazokkal az eszközökkel próbálja mindkét állam legyőzni a rá leselkedő veszélyt. „Mindkét monarchia integritása veszélyben van”. „Mindkettő nemzetiségi konfliktusokkal áll szemben, nemzetiségekkel, amelyek ki akarnak válni és amelyek az államegységet akarják megszüntetni vagy a kötelekeket lazítani.” Mindkét állam a külföld beavatkozása ellen küzd, ami ellentétben áll a néppalával, hiszen a monarchián belüli felkelést támogatják. Mindkét állam a terrorizmus következményeitől szenved, amelyet a németországi anarchia hívott elő és a tömeg uralma, mint Itáliában is. Ausztria ugyan legyőzte Szardínia fegyveres intervencióját és a lombardiai forradalmat, de még mindig nem lehet biztos abban, hogy a Francia Köztársaság és a német forradalmi párt morális befolyása nem idéz-e elő újabb veszélyt. Dániának is hasonló a helyzete, hiszen kötött egy fegyverszünetet, de még nem sikerült jogos és méltányos békét kötnie. A felkelést a hercegségekben még nem verték le, és a felkelők továbbra is Németország intervenciójában bíznak. „Mindkét államnak ugyanazok az indítékai ahhoz, hogy elvesse és legyőzzék azokat az elveket, amelyeket ellenük használtak fel, és amelyeket a távolabbi jövőben is érvényesíteni akarnak ellenük.” A jegyzék szerkesztője megismétli, hogy „Ausztria irántunk érzett szimpátiája minden kétségen felül áll, hiszen Windisch-Grätz, a monarchia egyik legfontosabb személyisége” is azt üzent: „kitartani”. Mivel ez a hatalmas állam ismét egyre jobban hallatja hangját az európai kabinetek sorában, „úgy tűnik, elérkezett az idő, hogy felszólítsuk tevékenyebb és élénkebb érdeklődésre”. Ezt Dánia megteheti a Német Szövetség törvényei alapján, amely Szövetségnek Ausztria az első számú tagja, és mint ilyennek, elnöki hatalmából kifolyólag kötelezettségei vannak. A Német Szövetség szabályait Németország és Poroszország „vérlázító módon” megszegte. „Ausztria Németországhoz fűződő jövőbeni kapcsolatai, amelyeket még nem szabályoztak, számunkra az egyik legfontosabb kérdés”. A frankfurti parlament IV. Frigyes Vilmos császárságán munkálkodik, de világosan kiderül Ausztria jegyzékeiből, hogy Bécs nem fogadja majd el Gagernt „szűkebb” és „szélesebb” szövetségre vonatkozó javaslatát. Bár azt nem lehet előre megmondani, sikerül-e Poroszországnak a kisebb német államokkal megvalósítani uniót politikáját, de Ausztria ezzel ellenkező szándéka, miszerint csak az összes kormány közötti megegyezés útján lehet a német kérdést megoldani, arra utal, hogy „a frankfurti alkotmányozók eddigi álláspontjuk feladására fognak kényszerülni”. Végül revízió alá veszik a korábbi szövetségi aktát, és „amennyire Ausztria német lakosságának szelleme megengedi, megtartja független helyzetét” – jósolja helyesen az utasítás írója. Ezért rendkívül fontos a bécsi kabinet ezzel kapcsolatos nézeteit pontosan megismerni, és „mivel a kétoldalú érdekek közel azonosak, meg kell egyezni vele erről”. Ausztria egyre nagyobb teret nyer Németországban, és amíg János főherceg ott van Frankfurtban, Ausztria hatalmi igénye is biztosítva lesz. „Az osztrák kormány mi érdekünkben elhangzott szava a frankfurti minisztériumnál ügyünket nem jelentéktelen módon tudná támogatni.” Az analóg kapcsolódási pontok a jegyzék készítője szerint sürgősen arra ösztönzik Dániát, hogy az ausztriai trónváltás alkalmából használja ki a kedvező lehetőséget, és küldjön egy rendkívüli követet Olmützbe. Ennek csak látszólag lenne a fő feladata a gratuláció kifejezése a császár felé: „Az Ön küldetésének azonban az a fő célja, hogy a londoni tárgyalásokon az osztrák kabinet egy jóakarátú – még ha a viszonyokból fakadóan csak – morális támogatást is biztosítson számunkra, illetve Ön egyidejűleg utaljon egy, az európai nagyhatalmakkal való együttműködés lehetőségére a jövőbeli béke érdekében, hogy Ausztriát erre előre felkészítsük”. Ha azonban mégsem jönne létre a béke, Pechlinnek el kell érnie, hogy a Dániára ráerőltetett

önvédelmi háború esetén Ausztria szimpátiát tanúsítson Dánia irányában.⁴⁴ Január 17-én még egy kiegészítő instrukciót is kap Pechlin: ne felejtse el a császári kabinet emlékeztetőbe idézni, hogy Ausztria nemcsak mint a Német Szövetség elnöki hatalma köteles Dániát támogatni, de köti őt VI. Károly császár 1732-es garanciája is. Ha sikerülne a császári kabinettel elismertetni ennek a garanciának az érvényét, vagy még inkább megszerezni ígéretét egy esetleges kollektív nyilatkozathoz való csatlakozásra, ezt „számunkra végtelen nagy nyereségnek tartanám.” Majd kéri Moltke Pechlint, tekintse ezt az utóiratot instrukciói szerves részének.⁴⁵

Pechlin érzékletesen számol be emlékirataiban arról, milyen nehezen sikerült Schwarzenberghez bejutnia. A folyamatos „házon kívül” válaszok után végül Werner báró segítségével – akit Pechlin korábban ismert – február 5-én bejutott a Staatskanzleibe. Mivel Schwarzenberg nem kínálta székkel, fogott magának egyet, leült, és átadta miniszterelnöke levelét.⁴⁶ Schwarzenberg néhány napos türelmi időt kért, és elutazott Olmützbe. Pechlin látva, hogy Ausztriában összeköttetések nélkül nem boldogul, felkereste Josef Anton von Pilatot, az Österreichische Beobachter egykori szerkesztőjét, most udvari tanácsost, akit még korábbi bécsi tartózkodásai során ismert meg. Pilat, aki véletlenül a már említett Alexander Hübner, a későbbi párizsi követ és Schwarzenberg titkárának, bizalmasának apósa volt, írt néhány sor ajánlást vejéhez. Így Pechlin az ajánlólevéllel felfegyverkezve utazott Olmützbe. Hübner az ajánlás elolvasása után „kiváló” fogadtatásban részesítette őt, és fél óra múlva bejelentette Schwarzenberghez. Ezúttal hosszasan tudott beszélni a herceggel, és rögtön audienciára mehetett a császárhoz, meghívót kapott a császári asztalnál való étkezésre is.⁴⁷ Átadta Ferenc Józsefnek a király írásos gratulációját, valamint a dán kitüntetést (*Elefantorden*). A császár Pechlin február 11-i jelentése szerint a következő választ adta: „Frankfurt tavaly nyáron azt akarta, hogy mi is vegyünk részt a háborúban, de mi nemet mondtunk. Megtettem már Dániáért, amit tudtam.”⁴⁸ Pechlin csalódottságát jól tükrözi jelentésének egyik megjegyzése: „Remélem, ez nem a mai minisztertanácsi ülés eredménye. Én mindenestre megtettem, amit tudtam, legalábbis Ausztria jó szándéka biztosítva van küldetésem által.”⁴⁹

Schwarzenberg Moltkéhez írt válasza csak február 18-ra készült el, s tartalma lényegében elutasító volt. A császár nagyra értékelte Pechlin látogatását, és köszöni az Elefántrendet. Schwarzenberget a maga részéről örömmel töltötte el, hogy megvitathatta a hercegségek kérdését egy olyan kiváló diplomatával, mint Pechlin. Ausztria Dániával szembeni szimpátiáját már kimutatta a múlt évben azzal, hogy nem vett részt a háborúban. Szívesen közreműködne egy olyan béke előmozdításában, amely kielégítené Dánia jogos követeléseit, de egy „ilyen békét csak annyiban tudunk támogatni, amennyire a saját viszonyainkból fakadó szempontok ezt nekünk megengedik.” Ausztria Dánia vonatkozásában az 1815-ös szerződéseket tartja a legfontosabbnak, és a hatalmak közös nyilatkozata helyett – amely Dániának Schleswig birtoklására vonatkozó jogát biztosítaná – Ausztria inkább azért emeli

⁴⁴ A. W. Moltke Pechlinnek. 1849. január 16. XVII Rigsarkivet Gehejmeregistratur 1849. 37–43.

⁴⁵ A. W. Moltke Pechlinnek. Kopenhagen, 1849. január 17. XIX. Uo. 45.

⁴⁶ Pechlin, Fr. V.: *Aus meinem Leben*. Mitgeteilt v. Holger Hjelholt. Danske Magasin, r. 8. Bd. 4 (1971–1974) 318.

⁴⁷ Pechlin: *Aus meinem Leben*, 318.

⁴⁸ Hjelholt, Holger: *Arvefølgesag og forfatningsforhold i det danske monarki ved midten af 19. århundrede*. Fr. v. Pechlins virksomhed for monarkiets opretholdelse ca. 1845–51. Den Kongelige Videnskabernes Selskab Historisk-Filosofiske Meddelelser 46. København, 1973. 126.

⁴⁹ Hjelholt: *Arvefølgesag*, 128.

fel a szavát, hogy a forradalmi párt a hercegségben minden kilátását elveszítse arra, hogy német csapatokkal érje el célját. Ezért Ausztria megpróbál Poroszországban, illetve Frankfurtban avégből közbenjárni, hogy megakadályozza a háború ismételt kitörését. Reméli, hogy ebben a dán kormány az osztrák jóindulat további bizonyítékát látja.⁵⁰

Pechlinnek tehát egyelőre be kellett érnie a Lipót-rend nagykeresztjével, amelyet a császár adományozott neki, és elindult Koppenhágába, hogy az út eredményéről jelentést tegyen VII. Frederiknek, és próbálja megakadályozni kormányát a fegyverszünet felmondásában. Schwarzenberg – mint Pechlinnek adott válaszából is kiderül – nem nézte jó szemmel az Ejder-politikusok célkitűzéseit, még akkor sem, ha „tapasztalt és kiváló diplomata” szájából hangzottak el. Pechlin küldetéséből Ausztria valójában többet profitált, mint Dánia: ekkor állapotok meg ugyanis abban, hogy Dánia kisegíti egy tapasztalt admirálissal az osztrák flottát. Hans Birch Dahlerup dán admirális lett a császári flotta parancsnoka, akinek nagy szerepe lesz majd nemcsak a flotta megszervezésében, de Velence blokádjában is.⁵¹ Pechlin küldetése nem járt eredménnyel. Koppenhágában azonban vagy presztízs okokból vagy rossz helyzetfelismerésből kifolyólag nem akarták beismerni a kudarcot. Moltke az 1849. február 27-i, londoni követének írt jegyzékében Pechlin útjának eredményét „egészében véve” „jól sikerültnek” minősíti, és szerinte a császári minisztérium Dánia iránti szimpátiáját bizonyítja az is, hogy „innen” kértek magasabb rangú tengerésztisztet a császári flottához.⁵² Március 1-jén Moltke Bille-Brahe-nak hivatalos jegyzéket küld Bécsbe, amelyben a király megköszöni a császári udvarnak azt a kiváló fogadtatást, amiben Pechlint részesítették.⁵³ Moltke mindeközben nem is sejti, hogy Schwarzenberg szinte Pechlin küldetésével egy időben az orosz cárnál és a Francia Köztársaságnál munkálkodik a háborús dán készülődés megfékezése érdekében.

Schwarzenberg erőfeszítései a malmői fegyverszünet felmondása ellen

Schwarzenberget nem hatották meg Dánia érvei, és kezdettől fogva tisztában volt azzal, hogy az ejderdának éppúgy zavarják Európa nyugalma, mint a schleswig–holsteiniek, ezért mindkét félre szeretett volna egyidejű nyomást gyakorolni, jobban mondva gyakorlatolni, hiszen a magyar háború kezdetén nem rendelkezett semmiféle eszközzel, hogy a német térségben érvényesítse törekvéseit. A schleswigi ügyben Frankfurt és Koppenhága felé tett egyidejű óvatos lépései lehetővé tették számára, hogy két vasat tartson egyszerre a tűzben, azaz német és nagyhatalmi politikai érdekeinek is eleget tegyen. Ez a politika az időnyerésre is alkalmasnak látszott. 1849. január 15-én jegyzéket ír Pétervárra és Párizsba, amelyben támogatja a központi hatalom december 29-i, Andrej Feodorovič Budberg frankfurti orosz külügyi ügyvivőnek írt jegyzékét, amely jegyzékben a központi hatalom a dán kormányt a malmői fegyverszünet felrúgásával vádolja, és megkéri az orosz és francia kormányt, hogy Koppenhágában lépjenek fel a dán kormány háborús agressziójával szemben. „Eddig ésszerűnek tűnt – írja Schwarzenberg –, és az eddig követett semleges politikánkba is illeszkedett, hogy nem mondtunk véleményt a frankfurti nyilatkozat első részéről, vi-

⁵⁰ Schwarzenberg A. W. Moltkenek. Olmütz, 1849. február 18. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 104.

⁵¹ Jørgensen, Allan: *Admiral Hans Birch Dahlerup i Danmark og Østrig mellem enevælde og demokrati*. In: Småskrifter fra CØNK 6. Roskilde Universitetscenter, 2001.

⁵² A. W. Moltke a londoni dán követnek. Kopenhagen, 1849. február 27. Rigsarkivet Gehejmeregistratur 1849 XXXIV.

⁵³ A. W. Moltke Bille-Brahe-nak. 1849. március 1. (csatolva Vrints jelentéséhez) HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849 12.

szont úgy hisszük, hogy talán kötelességmulasztással lennénk vádolhatók, ha haboznánk kijelenteni azt, hogy az említett emlékirat végső konklúzióját illetően mi is kedvező magatartást tanúsítunk. A mi érdekünk is ezt kívánja, és várjuk az eredményét.” Schwarzenberg szerint a londoni tárgyalások csak akkor vezetnek a kívánt eredményhez, ha „a tárgyalások időtartama alatt a materiális status quo érintetlen marad, és mindkét fél békésen megőrzi ezt a hercegségekben, és amennyire csak lehet, elkerülik a valós konfliktushelyzet kialakulásának lehetőségeit.” Schwarzenberg szerint helytelen volt a király által a schleswig-holsteini közös kormánynak adott jogok visszavonása és Als sziget katonai elfoglalása is, hiszen ezek csak fokozzák a háborús veszélyt. Az enyhítő és békítő szavak, amelyeket az orosz és francia kormány elmondhatna Koppenhágában, „véleményünk szerint csak üdvözlhetők lennének, és ebben az értelemben csatlakozunk mi is Gagern emlékiratának végén található kívánsághoz.” Bár Schwarzenberg elismeri, hogy az az igazságos, ha mindkét helyen ugyanazt a nyelvezetet használjuk, de „semmi sem hatalmaz fel minket arra, hogy gyanút tápláljunk a tekintetben, hogy a német központi hatalmat ne vezetné az őszinte békevággy”.⁵⁴ Nesselrode válasza azonban arról győzi meg Schwarzenberget, (ahogy annak idején Metternichet is), hogy az osztrák és az orosz schleswigi politika között óriási különbségek vannak. Schwarzenbergnek tudomásul kell vennie, hogy Oroszország saját biztonsága miatt oly mértékben elkötelezett híve a Dán Monarchia integritásának, hogy nehéz lesz őt Dánia ellen hangolni. Bár *Buol-Schauenstein* pétervári osztrák nagykövet kifejtette, hogy Oroszország egyetért a császári kabinet kívánságával, miszerint mérsékelni kell a dán igényeket, de „Nesselrode rámutatott arra, hogy a helyes megítéléshez vissza kell nyúlni a legelső okokig, és nem hallgathatja el azt sem, [...] hogy az intézkedések nagyrészt jogosak voltak, és hogy igenis úgy találta az orosz kabinet, hogy a dán kormány önmérsékletet tanúsított”.⁵⁵

Vrints jelentései megerősítették Schwarzenberg meggyőződését, hogy Dánia az, aki keresi a konfliktust, és megzavarja a békét. Bár Vrints felhívta Moltke figyelmét, hogy addig, amíg Ausztriának az össz német államhoz való viszonyait nem szabályozzák, addig ne okozzon a schleswigi kérdéssel újabb törést vagy egyenetlenséget Németországban, Vrints nem sok esélyt lát arra, hogy szavainak lesz fogantja, és jelzi, hogy február 26-án Dánia előreláthatólag felmondja a fegyverszünetet.⁵⁶ Vrints február 11-i jelentésében arról számol be, hogy talán elkerülhető lesz mégis a háború, hiszen Gagern elfogadta az önálló Schleswiget mint a béke alapját. Vrints azonban szemmel láthatóan nem helyesli, hogy az évszázados kapocs, amely a hercegségeket összefűzte, megszakad. Ez ugyanis csak állandó nyugtalan-ságot vált ki Németországban. Schleswig függetlenségét nem tartja kivitelezhetőnek és az északi stabilitás megőrzése szempontjából üdvös megoldásnak. Vrints ekkor kezdi Schwarzenberget meggyőzni arról, hogy a dán kérdés megoldására is az egyetlen gyógyszer az 1848 előtti állapotok helyreállítása.⁵⁷ Vrintsnek sikerült beszélnie Waldemar Tully Oxholm tábornokkal, az egyik Londonba induló dán tárgyalóval, és felhívta Oxholm figyelmét arra,

⁵⁴ Schwarzenberg Buol-Schauenstein gróf pétervári osztrák nagykövetnek és Thom párizsi ügyvivőnek. Wien, 1849. január 15. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 99.

⁵⁵ Buol Schwarzenbergnek. 1849. január 19. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 101.

⁵⁶ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. február 9. HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849 12.

⁵⁷ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. február 11. Uo. „Schleswig jövőbeli helyzete létkérdés Dánia számára, de nem kevésbé Holstein számára is. Németország számára azonban csak egy becsületbeli ügy; a korábbi viszonyok megközelítőleg visszaállítása lenne minden józan ember számára a legkellemesebb és talán a legkönnyebb megoldása is a viszálynak.” Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. március 13. Uo.

hogy „a két hercegség korábbi viszonyai a Német Szövetség védelme alatt álltak, és az új szövetségi kormány sem tudna ennél kevesebbet engedélyezni”, ezért Dánia a békekötésnél vegye figyelembe Németország kötelezettségeit, és tegye lehetővé számára a békekötést.⁵⁸ Amikor Schwarzenberg megkapja Vrints február 24-i jelentését, amelyhez csatolja a dán kormány Poroszországhoz intézett, a fegyverszünet felmondásáról szóló jegyzékét, egyáltalán nincs elragadtatva. „Az itteni minisztériumban nem akarták elhinni a fegyverszüneti egyezmény felmondását, jóllehet Pechlin báró és én nem mulasztottuk el, hogy erre figyelmeztessünk. Bizonyára azt hitték, hogy ez csak fenyegetés azért, hogy Pechlin báró küldetése elérje célját” – írja Bille-Brahe.⁵⁹ Schwarzenberg továbbra is mindent megpróbált megtenni annak érdekében, hogy a dánok döntését megváltoztassa.⁶⁰ Erre kéri őt Schmerling is, aki Frankfurtból február 26-án hosszú levelet ír az ügygel kapcsolatban. Kéri, figyeljen Ausztria továbbra is a schleswigi kérdésre, és működjön közre a békés megoldás létrejöttében. Mindenekelőtt fogadja el Dánia a malmői fegyverszünet hat hónappal történő meghosszabbítását, hogy a balti-tengeri kereskedelem nyugalma a hajózható tavaszi hónapokban is biztosítva legyen. Most a hercegségek a közös kormány alatt végre ismét megnyugodtak. Schmerling kéri Schwarzenberget, hogy adjon utasítást londoni és koppenhágai követének, akadályozzák meg a háború újrakezdését, hogy a háború kiújulása ne zavarja meg a londoni béketárgyalásokat. Ausztria segítse a központi hatalmat abban is, hogy „Schleswig függetlensége” mint békealap helyes definíciót kapjon, hiszen a dán koronatanácsban jelenleg még szenvedélyes pártszellem uralkodik, nem törődve Észak-Európa tartós nyugalmanak megteremtésével. Koppenhága még mindig az Ejder-határt hajszolja, és Schleswig függetlensége csak fedőnév ahhoz, hogy megvalósítsák a hercegség betagolását. Ezért Gagern is azt kéri az osztrák kormánytól, hogy londoni követe Schleswig függetlensége alatt feltétlenül azt a viszonyt értse és támogassa, amely Svédországot Norvégiához köti. Majd Schmerling felsorolja, miért áll Ausztria érdekében a schleswigi kérdés rendezése: a balti- és északi-tengeri kikötők blokádja ismét zavarná a cseh kereskedőket, az ipar és forgalom akadályoztatása esetén nőne a munkanélküliség, ami szociális zavargásokhoz vezetne, és a demokratikus, ultraradikális tendenciákat erősítené.⁶¹ Ezen kívül Ausztriának az előző évben is hozzá kellett járulnia a hadikiadásokhoz, amit idén sem kerülhetne el. Másrészt Ausztria nem utasíthatja el a béketárgyalásokon való aktív jelenlétet, nehogy „Poroszországgé legyen egyedül a dicsőség a sikeres végeredmény esetén”.⁶² Mivel Schmerling nem érzett elég hatékony támogatást Schwarzenberg részéről, március 5-én újabb érveket sorol, amelyek miatt Ausztriának aktívan kellene Londonban részt vennie, persze a német érdekek védelmében: előbb-utóbb újra kontingenst kérne a központi hatalom Ausztriától Dánia ellen, amit nem valószínű, hogy tudna teljesíteni. Akkor Poroszország viszont újra

⁵⁸ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. február 19. Uo.

⁵⁹ Bille-Brahe A. W. Moltkenek. Vienne, 1849. március 10. Rigsarkivet København Udenrigsministeriet Østrig Depecher 1848–49.

⁶⁰ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. február 24. HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849 12.

⁶¹ Érvei, úgy tűnik, hatottak Schwarzenbergre, hiszen mikor Bille-Brahe később azzal az indokkal próbálta enyhíteni a császári kabinet elégedetlenségét, hogy a háború „nem érintene mást, csak Németország esetleges tengeri kereskedelmi érdekeit, azzal vágtak vissza, hogy épp ellenkezőleg, érintené Csehország és Galícia érdekeit is, akik áruikat az Oderán, Olton és Visztulán keresztül szállítják, és már most nagy méltatlankodást lehet hallani ezekben a tartományokban.” Bille-Brahe A. W. Moltkenek. Vienne, 1849. március 10. Rigsarkivet København Udenrigsministeriet Østrig Depecher 1848–49.

⁶² Schmerling Schwarzenbergnek. Frankfurt, 1849. február 26. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 108.

egyedül aratná le a siker babérját, és mindenütt ismét arról beszélnének, hogy „Ausztria nem tesz semmit a német ügyért”. A segítség elmaradása nyílt bevallása lenne annak, hogy Ausztria olyan nehéz helyzetben van, hogy hadseregéből egyetlen katonát sem nélkülözhet.⁶³

Schwarzenberget azonban nemcsak Schmerling, de Moltke is igyekezett megnyerni magának. Bille-Brahe-n keresztül arra kérte Schwarzenberget, hogy hatékony ellenvetésekkel előzze meg Poroszország és a német központi hatalom elsietett lépéseit. Sőt Bille-Brahe arra is felhatalmazást kapott – és ez egyértelműen burkolt fenyegetést jelentett Ausztria németországi pozíciójára nézve –, hogy kérjen tanácsot Schwarzenberg-től, vajon Holstein és Lauenburg vonatkozásában hogyan viselkedjen a dán kormány a Poroszország által meghirdetett „szűkebb szövetség” kérdésében.⁶⁴ Vrints március 3-i jelentése Schwarzenberg minden illúzióját eloszlatta a békével kapcsolatban. Vrints ugyanis arról tudósított, hogy VII. Frederik kijelentette előtte: „megesküdött, hogy a békét az Ejdernél írja alá”, „ő dán, és Dánia jogait az Ejderig akarja védelmezni”. „Meg akarja szabadítani alattvalóit a schleswig–holsteini kormány zsarnoksága alól.”⁶⁵ Schwarzenberg számára a király óvatlan kijelentései után egy pillanatig nem lehetett kétséges, hogy az összes egységállami szándékokat ismételtető és osztrák–dán analógiát fejtegető jegyzék mögött az Orla Lehmann-féle program áll. 1849. március 7-én Vrints átküldte Schwarzenbergnek a dán kormány jegyzékét, amely március 27-re meghirdette az összes német kikötő blokádját.⁶⁶

Schwarzenberg március 10-ére elkészítteti a Koppenhágának szóló jegyzéket, amelyben a háború kirobbantása ellen emeli fel szavát. Szomorúan veszi tudomásul, hogy a dán kormány felmondta a malmöi fegyverszünetet annak érdekében, hogy fegyveresen válassza el Schleswiget Holsteintől. Ez a döntés gátolja a londoni béketárgyalások menetét, és komoly bonyodalmakat okozhat. Magát Ausztriát is kár éri a szabad hajózás korlátozása által, hiszen Csehország termékei jelentős részét északon tudja értékesíteni. A háború ismételt kirobbantásával Dánia csak növeli annak az ultraradikális pártnak a lehetőségeit, amely német egyesítés ürügyén a hercegségekben a társadalmi rendet veszélyezteti. Majd végezetül fogalmazza meg Schwarzenberg azt, ami leginkább zavarja a háború kirobbantásában: ha újra kezdődne a háború, a „schleswig–holsteini ügy tartós, sőt pusztító hatást gyakorolna a világtörténelemre, ami miatt ezt nem lehet sem tisztán dán, sem tisztán német, hanem csak európai kérdésnek tekinteni. Ha a dán királyi kormány vet egy pillantást jelenünkre, magára veszi a felelősséget azáltal, hogy jelenünk veszélyeit még inkább növeli?”⁶⁷ Másnap még egy jegyzéket küld Vrintsnek, amelyben elismeri, hogy a királyi kormány nehéz helyzetben van alattvalóival szemben, és ezt a szempontot kellő súllyal kell figyelembe venni, „mindazonáltal a választott út veszélyei miatti aggodalmaink nem csökkennek. A viszonyok hatalma nagyobb, mint az embereké, és a legjobb szándékok is megghiúsulnak olyan körülmények között, amelyeket az ember előidéz.”⁶⁸ – írja Schwarzenberg Vrintsnek, kérve őt, hogy tegyen meg mindent, hogy ez a boldogtalan konfliktus békés módon elintéződjön. Ennek érdekében még londoni követének, Colloredonak is sürgősen ír, hogy „noha nincs szándékában a császári kabinetnek a londoni béketárgyalásokon közvetlenül részt venni,

⁶³ Schmerling Schwarzenbergnek. Frankfurt, 1849. március 5. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 109.

⁶⁴ A. W. Moltke Bille-Brahe-nak. Kopenhagen. 1849. március 3. II Rigsarkivet, Gehejmeregistratur 130.

⁶⁵ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. március 3. HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849 12.

⁶⁶ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. március 7. Uo.

⁶⁷ Schwarzenberg Vrintsnek. Wien, 1849. március 10. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 110.

⁶⁸ Schwarzenberg Vrintsnek. Wien, 1849. március 11. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 111.

mégis igen óhajtott ennek sikere, és fontos olyannyira, hogy úgy hisszük, befolyásunkkal hozzá tudnánk járulni ennek a sikeréhez, amennyire csak részünkről lehetséges.”⁶⁹

Vajon mi vehette rá Schwarzenberget, hogy teljesítse a megvetett Gagern és Schmerling kérését, és Londonban eleget tegyen a frankfurti kérésnek alig néhány nappal azután, hogy 1849. március 4-i alkotmányával gyakorlatilag szakított Frankfurttal? Valóban a világbékéért és a cseh kereskedelem sorsáért aggódott? Vagy esetleg nem akarta, hogy Poroszország népszerűsége növekedjen Németországban Ausztria rovására egy újabb háború kapcsán? Nem valószínű, hiszen bebizonyosodott, hogy amelyik német hatalom vehemensen támogatja a schleswigi kérdést, az egyenes arányban izolálja magát Európában. Ausztria politikájától egy ilyen attitűd mindig is távol állt. Schwarzenberg buzgalma és a világbéke féltése mögé bújtatott aggodalma sokkal inkább az egységes Ausztria győzelmének veszélyeztetettségéből eredt. Február végén–március elején Windisch-Grätz éppen fényes bizonyítékát adta tehetetlenségének Magyarországon, és bár mindvégig vonakodott, Schwarzenberg gondolataiban már jelen volt az esetleges orosz intervenció lehetősége. Egyáltalán nem lehetett kizárni, hogy egy német–porosz és egy francia–orosz–brit koalícióval folytatott nagyhatalmi háború Északon jobban lekötötte volna a cár figyelmét, mint a magyar kérdés, ami lengyel kapcsolódásai miatt persze túlmutatott Ausztria határain. Schwarzenberg pontosan látta, hogy Oroszországnak mit jelent a Baltikum és Dánia. Az orosz cár 1848. május 8-i jegyzéke bizonyította, hogy még európai izolációjában is *casus bellinek* tekintette a térsebbe való német behatolást. A saját jegyzékére küldött orosz válaszból is azt a következtetést vonhatta le, hogy Oroszország szilárdan eltökélt Dánia védelmében. Március 13-án Vrints rejtjelezett titkos jelentésben tudatta vele, hogy annyira bizalmasak a dán–orosz kapcsolatok, hogy az ő február 18-i, Molkének írt jegyzéke az orosz nagykövet, Ernst Wilhelm Rembert Ungern-Sternberg báró kezében landolt, aki lobogtatva mutatta neki egy találkozás alkalmával.⁷⁰ Másrészt 1849. február közepén Buol jelentette Pétervárról, hogy a cár komolyabban veszi a schleswig–holsteini kérdést, mint az osztrákot. 1849 januárjában kérte Schwarzenberg az orosz kabinetet, hogy az olasz ügyeket tárgyaló brüsszeli kongresszuson vegyen részt Oroszország mint az 1815-ös szerződések aláírója, és támogassa Ausztriát Franciaországgal és Angliával szemben. A cári kormány elutasította Schwarzenberg kérését azzal az indokkal, hogy nem ismeri eléggé az olasz ügyeket, és sem Franciaországgal, sem Angliával nem kíván érintkezni. Buol azonban úgy látta, hogy az orosz diplomácia egyszerűen nem kívánt Palmerstonnal konfrontálódni egy számára érdektelen kérdésben. Bezzeg a schleswigi kérdésben nem aggasztotta a cárt, hogy zavartalanul együttműködjön a Francia Köztársaság még el sem ismert kormányával, valamint Angliával.⁷¹ Bár Schwarzenberg ezt az aggodalmát sehol nem önti szavakba, hiszen a magyar forradalom kérdése egészen annak leveréséig nem képezi semmilyen szinten Schwarzenberg és a dán követ levelezésének tárgyát, és csak mint „jelenlegi politikai konjunktúra” szerepel a jegyzékváltásban, mégis az a sietség, amivel Schwarzenberg igyekszik 1849 telén–tavaszán meggátolni Dániát a háború kirobbantásában, sőt azután is, egészen addig, amíg a katonai vereségek következtében Dánia maga kéredzkedik ismét tárgyalóasztalhoz, másrészt az a nemtörődömség, amivel majd 1850 nyarán az újra kibontakozó dán–német

⁶⁹ Schwarzenberg Colloredonak. Wien, 1849. március 11. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 112.

⁷⁰ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. március 13. HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849 12. Ernst Wilhelm Rembert Ungern-Sternberg báró (1794–1879) 1847–1860 között töltötte be Koppenhágában a nagyköveti posztot.

⁷¹ Heindl: *Graf Buol-Schauenstein in Sankt-Petersburg und London*, 40. (Buol 1849. február 16-án írja mindezeket Schwarzenbergnek.)

konfliktust szemléli, arra utal, hogy Schwarzenberg az egységes Ausztriát, az orosz segítségnyújtás lehetőségét féltette. Ezért próbált mindent megtenni azért, hogy Dánia hosszabbítsa meg a fegyverszünetet, és ne vonja magára ismételten az orosz cár túlzott figyelmét.

Schwarzenberg törekvései a háború kirobbanásának meggátlására nem jártak sikerrel. Dánia makacsul fegyverkezett. Vrints március 13-án tudósítja őt, hogy Dánia elutasította Palmerston javaslatát, hogy legalább a béketárgyalások idejére hosszabbítsák meg a fegyverszünetet. Vrints azt is megírja, hogy ez alkalommal sokkal erőteljesebb lesz a haditegerészet tevékenysége, mint a megelőző nyáron.⁷² Március 16-án pedig kénytelen tájékoztatni főnökét, hogy nem tudta teljesíteni 10-i és 11-i utasításának tartalmát. Moltke megérti Schwarzenberg aggodalmait, de „Dánia az európai béke érdekében mértékletesség területén már érzékeny, fájdalmas áldozatokat hozott, most viszont arra a pontra jutott, hogy egzisztenciája került veszélybe”.⁷³ Március 20-án a dán ultimátum kiadásával minden békereménynek befellegzett. Az ultimátum április 3-ig adott időt Poroszországnak és a központi hatalomnak. Az ultimátum értelmében Dánia hajlandó egy hónappal meghosszabbítani a fegyverszünetet, amennyiben a két hercegség számára külön-külön iktatnak be kormányhivatalokat. Az ultimátum azt jelezte, hogy Dánia belefáradt a londoni béketárgyalások eredménytelen polémiáiba, és fegyverrel akarja keresztülvinni programját. Az ultimátumot természetesen Frankfurt és Berlin is visszautasította. Március 22-én Poroszország kiadta az indulási parancsot az Ejderhez, és nem sokkal rá Frankfurt is mobilizálta a szövetségi csapatokat. Megkezdődött a hároméves háború második katonai szakasza. A fegyverszünet lejártával, március 26-án a közös kormány tevékenysége is befejeződött. Helyére a frankfurti központi hatalom kinevezte a kétfős, kizárólag schleswig-holsteini tagokból álló ún. *helytartóságot* mindkét hercegség számára. Március 30-án Vrints még egy utolsó kísérletet tett arra, hogy meggyőzze Moltkét arról, hogy a „világbéke” forog kockán, de mivel „mindkét félből hiányzik az őszinte előzékenység, hajlandóság és a szándék a békés megegyezéshez”,⁷⁴ próbálkozása eredménytelen maradt.

Oszttrák kísérletek a schleswigi háború eskalációjának megakadályozására

Az az aggodalom, amely Schwarzenberg jegyzékeiben tükröződött a malmői fegyverszünet felmondása után, némileg csökkent a dán vereségek hatására, hiszen azok következtében nőtt a dánok tárgyalási hajlandósága is, és csökkent a háború kiterjedésének veszélye. Mégis, akárcsak az orosz cár és Palmerston, Schwarzenberg is mindent meg akart tenni a béke gyors létrejötté érdekében, amely nélkül a németországi viszonyok konszolidálása elképzelhetetlen volt. Kifejezetten irritálta Schwarzenberget, hogy a német csapatok ismét átlépték a jut határt, növelve ezáltal a többi nagyhatalom intervenciók kockázatát, valamint a porosz és frankfurti erők esetleges összefogását. Bár eszközei rendkívül korlátozottak voltak, a korábbi időszak passzivitásához képest növelte diplomáciai tevékenységét, amihez jó ürügyet kínáltak a folyamatos dán segélykérések. Schwarzenberg pontosan tudta, hogy

⁷² Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. március 13. HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849 12.

⁷³ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. március 16. Uo. 1849. június 11-én Wilhelm Carl Eppingen Sponneck gróf, pénzügyminiszter is azt mondta egy minisztertanácscon, hogy „amit Dánia elviselhet Európa kedvéért, nem először ebben az évszázadban, annak megvannak a határai”. Linwald, Axel (udg.): *Novemberministeriet og dets stilling til det slesvigske Spørgsmaal. Ministeriets Forhandlinger fra november 1848 til september 1849*. Danske Magazin 6.rk. 4.bd. 1928. 352.

⁷⁴ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. március 30. HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849. 12.

a háború újrakezdéséért Dánia a felelős, Vrints jelentései pedig meggyőzték arról, hogy a dán békeelképzelések, azaz Schleswig függetlensége, a Schleswig és Holstein közötti szálak megszakadása homlokegyenest ellentétben állnak az 1848 előtti viszonyokkal, az osztrák szövetségi politikával, amely garantálta az észak-német térség stabilitását. Másrészt az a tény, hogy a többi nagyhatalom mellé Ausztria felsorakozik mint a béke támogatója, csak diplomáciai előnyöket szerezhetett számára.

Bille-Brahe már április 10-én, a német csapatok Jütlandba való bevonulása előtt felkereste Schwarzenberget, hogy bejelentse a német tengeri kikötők blokádját, majd felvázolta a helyzetet, amely az egész európai békét fenyegeti. Feltette a kérdést: „vajon nem érkezett-e el az a pillanat, amikor Ausztriának, vagyis megújított garanciájának is érvényt kellene szerezni a mérleg serpenyőjében”, hiszen az 1732-ben életbe léptetett deklaráció segítségével végérvényesen el lehetne döntení a kérdést. Schwarzenberg azonban azzal hárította el a kérést, hogy „az állásfoglalás borzalmas komplikációkhoz vezetne”.⁷⁵ Április 15-én arra az – egyelőre téves – hírre, hogy a német csapatok átlépték Jütland határát, Bille-Brahe már konkrétan kéri Schwarzenberget, hogy tegyen Berlinben diplomáciai lépést annak érdekében, hogy Poroszország megállítsa a német csapatokat. Schwarzenberg ígéretet tett erre, „hiszen a császári kabinet teljességgel átérzi a veszélyt, és mindent megtesz, hogy ezt elkerülje”. Ugyanakkor Schwarzenberg nem rejtette véka alá azt sem, hogy a császári kabinet kapcsolatai a potsdamival pillanatnyilag elég hidegek, és az innen érkező kéréseknek nem lesz túl nagy hatása.⁷⁶ Hogy Bille-Brahe mégis nagyon bízott az osztrák segítségben, jól tükrözi április 17-i jelentése, amelyben reméli, hogy Schwarzenberg jegyzéke még időben érkezik Berlinbe, és Gagern majd hallgat Palmerston tanácsára, aki azt üzenté Henry Richard Charles Wellesley Cowley lordon, Anglia Frankfurtba delegált képviselőjén keresztül a központi hatalomnak, hogy hagyjon fel schleswigi szándékaival, mert azok az erők, amelyek szembeszállnak velük, meghaladják Németország erejét.⁷⁷ A német csapatok jütlandi belépéséről a dán külügyminisztérium csak 21-én értesült⁷⁸, és április 22-én Vrintsen és Bille-Brahe-n keresztül is jegyzékben szőlította fel az osztrák kabinetet, hogy az eddigi baráti hajlandóságokat most valóságos tettekben nyilvánítsák ki, mert a királyi kormány joggal elvárhatja, hogy a „baráti és szövetséges hatalmak egy energikus és gyors intervenció által véget vessenek az igazságtalan háborúnak”.⁷⁹ Vrints meglehetősen hűvös szavakkal reagál a kért segítségre: „a jüt határ átlépése a császári kormány számára nem bír olyan jelentőséggel, mint Svédország vagy Oroszország számára, akik északi politikai érdekeik megóvása érdekében jónak látták az elmúlt évben a *casus belli* kinyilatkoztatni”. Vrints nem gondolja, hogy ez most is megtörténik, hiszen „Dánia közreműködésük nélkül, sőt mi több, tanácsaik ellenére mondta fel a fegyverszünetet”. Ezért kéri Moltkét, hogy csak akkor tájékoztassa őt a hadműveletekről, ha Svédország vagy Oroszország is beavatkozna a háborúba, mert „csak akkor lenne a Jütlandba való betörésnek Ausztria számára is nagyobb jelentősége”. Egyébiránt a császári kabinet szigorúan semleges marad, és „a tartós és hatalmas német fejlődési krízisben sem tud ettől eltérni”.⁸⁰

⁷⁵ Bille-Brahe Moltkének. Vienne, 1849. április 10. Rigsarkivet København Udenrigsministeriet Øst-rig Depecher 1848–49.

⁷⁶ Bille-Brahe Moltkének. Vienne, 1849. április 15. Uo.

⁷⁷ Bille-Brahe Moltke-nek. Vienne, 1849. április 17. Uo.

⁷⁸ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. április 21. HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849 12.

⁷⁹ Moltke 1849. április 22-i körjegyzéke (csatolva Vrints jelentéséhez) Uo.

⁸⁰ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. április 25. Uo.

Schwarzenberg azonban Vrintsnél ezúttal jóval aktívabbnak bizonyul. Johann Bernhard Rechberg gróf, frankfurti nagykövet tájékoztatta arról, hogy a központi hatalom kiadta a parancsot a jütlandi bevonulásra,⁸¹ ezért már az április 22-i dán jegyzék előtt felelősségre vonta Anton Prokesch-Osten grófot, a berlini osztrák nagykövetet, hogy miért írta neki, hogy nem lépik át a német csapatok a jütlandi határt, amikor Frankfurtból épp az ellenkezőjét jelentették. Bár valószínűleg mindkét hír igaz – ismeri el Schwarzenberg –, hiszen nem először fordul elő, hogy a katonai parancsnokok és a diplomáciai küldöttek egyidejűleg homlokegyenest ellentmondó parancsokat kapnak Frankfurtból és Berlinton. Mindazonáltal kéri Prokescht, szólítsa fel a porosz kabinetet, hogy az általános béke érdekében érvenyesítse befolyását, és akadályozza meg ennek a parancsnak a kivitelezését, hiszen „a központi hatalom elsietett lépése, ha valóban bekövetkezik, az ismert európai konjunktúrának megfelelően beláthatatlan bonyodalmakat idézhetne elő, és a külső béke megzavarása által Németország belső nyugalma is veszélybe kerülne”.⁸² A porosz külügyminiszter megnyugtatta Prokescht, hogy hiába léptek be a német csapatok a királyság területére, nem lesz annak komoly következménye, hiszen Frankfurt elfogadta a békefeltételeket.⁸³ Miközben Schwarzenberg megtette Berlinben a szükséges lépéseket, elvárta Dániától, hogy a közbenjárást meghálálván most már Koppenhága is mutassa ki békeszándékait, és működjön közre egy fegyverszünet létrehozásában. Ezért utasítja Vrintset, hogy ismételje meg a korábbi óvó figyelmeztetéseket.⁸⁴ Vrints híven követte az utasításokat, és kifejtette Moltkénak, hogy az általa hangoztatott békevágyak sajnos éppen ellentétben állnak azzal az alkotmánytervezettel, amit a novemberi minisztérium dolgozott ki Schleswig számára, ugyanis a hercegség önállóságának biztosítása ürügyén a korábban Holsteinnel fennálló és sokak által kívánt kapcsolatok megszűnnek Schleswignek Dániához való szoros kapcsolódása folytán. Vrints szerint „a schleswig–holsteini túlkapások fölött aratott nacionalista dán törekvések győzelme” kevéssé igazolja a béke utáni vágyat, és hátráltatóan hat a béketárgyalásokra.⁸⁵

Dánia az április 22-i jegyzékben nemcsak azt kérte Ausztriától, hogy a porosz kormánynál lépjen közbe, de a londoni béketárgyalásokon is számított a közreműködésre. Ausztria 1849 tavaszán sokkal nyitottabb volt erre, mint egy évvel korábban. Ezt bizonyítja az a puhatolózó levelezés, amit Schwarzenberg angliai nagykövetével, Colloredoval és a berlinivel, Prokesch-Ostennel folytatott. Schwarzenberg meg akarta tudni, vajon milyen esélyei lennének Ausztriának a részvételre. Április 30-án levelet ír Colloredonak, amelyben megbízza őt, hogy a dán kormány hivatalos kérésének engedve hozza a brit kabinet tudomására azt a kívánságot, hogy Ausztria közreműködne a tárgyalásokon, amennyiben ez a kezdeményezés Palmerstonnál kedvező fogadtatásra talál. Igenlő válasz esetén Colloredo ne is várjon utasításra, a lényeg az, hogy „a rendezés szellemében járjon el, és a kiegyenlített feltételeket tartsa fenn”.⁸⁶ Schwarzenberg erről a szándékaról Berlint is tudósította, megismételve, hogy Ausztria szeretné támogatni azokat a hatalmakat, amelyeknek az a közös kívánsága, hogy ez a háború befejeződjön. Kifejezte továbbá abbéli reményét, hogy a frankfurti nemzetgyűléssel való szakítás után már Poroszországot sem kötik a frankfurti döntések, és sza-

⁸¹ Rechberg Schwarzenbergnek. Frankfurt, 1849. április 19. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 116.

⁸² Schwarzenberg Prokesch-Ostennak. Wien, 1849. április 22. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 117.

⁸³ Prokesch-Osten Schwarzenbergnek. Berlin 1849. április 24. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 117.

⁸⁴ Schwarzenberg Vrintsnek. Wien, 1849. április 25. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 119.

⁸⁵ Vrints Schwarzenbergnek. Kopenhagen, 1849. május 1. HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849 12.

⁸⁶ Schwarzenberg Colloredonak. Wien, 1849. április 30. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 122.

badabban léphet fel a béke ügyében.⁸⁷ Colloredo ugyancsak meglepődött Schwarzenberg kérésén, hiszen először fordult elő a hároméves háború kitörése óta, hogy Ausztria nemzetközi fórumon próbálta hallatni hangját az ügyben. Május 8-i levelében meglehetősen kioktató hangon válaszol túlbuzgó főnökének: az egyedüli közvetítő Anglia, és ha másik hatalom is akar közvetíteni, akkor ahhoz mindkét hadviselő fél beleegyezése szükséges, így a frankfurti Ideiglenes Központi Hatalom is. „A közvetítés szó, amit Ön használ az április 30-i utasításában, nem szerepel Moltke gróf Vrints báróhoz írt hivatalos iratában”, ezért valószínű, hogy a dánok csak Ausztria jószolgálati közreműködésére gondoltak, nem pedig hivatalos közvetítésre. Londonban még a francia és orosz nagykövet is csak jószolgálati közvetítői feladatokat lát el, azaz tanácsokkal látja el a tárgyalókat, illetve kifejezi kabinetje véleményét a két fél által felvetett kezdeményezésekről és elképzelésekről. Colloredo szerint Palmerstonnak nincs ellenvetése, viszont „Frankfurtban nehézségekkel lehet számolni”. Ezért azt tanácsolja, inkább maradjon meg Ausztria a jószolgálati közvetítői szerepben.⁸⁸ Schwarzenberg Colloredo és Prokesch együttes tanácsára lemond londoni közvetítési szándékáról, hiszen mind Berlin, mind London frankfurti engedélyhez kötötte azt, ami egyet jelentett az osztrák kabinet ajánlatának visszautasításával, ugyanis a frankfurti osztrák képviselők hazahívása után nonszensz lett volna Schwarzenbergnek Frankfurt beleegyezését kérni. „A jelenlegi pillanat nem tűnik alkalmasnak számunkra, hogy Frankfurttal egyezsége jusjunk” – írja Prokeschnek.⁸⁹ Május 19-én Colloredonak is megírja, hogy „mivel a fordulat, amit az ügyek Frankfurtban vettek, [Poroszország fellépése Frankfurt ellen, valamint uniós politikája] elbizonytalanít minket, hogy vállaljunk-e szerepet ebben az ügyben”.⁹⁰

Schwarzenberg kísérlete tehát eredménytelen maradt. A forrásokból sajnos nem lehet megtudni, hogy londoni kezdeményezése csak taktikai húzás volt-e, amelynek célja az lett volna, hogy jó pontot szerezzen a nagyhatalmak között, és bizonyítsa az ügyben való európai elkötelezettségét, vagy komolyan gondolta, hogy Palmerston mellett hivatalos közvetítő lehet. Mindenesetre presztízsveszteség nem érte Ausztriát, hiszen Londonból a békétárgyalások átkerültek Berlinbe, ahol a dánok továbbra is igényt tartottak Schwarzenberg támogatására. A békét viszont fontosnak tartotta Schwarzenberg, hiszen továbbra sem szűnt meg nyomást gyakorolni Vrintsen keresztül a dán kormányra. „Sajnálatos tévedés lenne, ha a királyi kormány megpróbálná Németország jelen állapotát és az egykori német központi hatalom felbomlásának lehetőségét arra használni, hogy túlfeszített követeléseivel előnyt próbáljon követelni abból a feltevésből kiindulva, hogy Németországban a belső harcok megvívása érdekében bármi áron békét kell kötni.”⁹¹ Hiszen akármilyen központi hatalom váltja is fel János főherceg kormányát, annak „a közvéleményt számításba kell venni”, és Németország számára olyan kímélő békét kell megkötni, amelyet csak lehet, hogy a nehézségek, amelyekkel ez az új kormány Németország belső biztonságának helyreállításakor találkozni fog, ne sokszorozódjanak meg egy méltánytalan békével. Ezért „Dániának nagyon nagy szerepe van Németország belső nyugalmanak visszaállításában”. A dán királyi kormány ezzel magának tenne jót, hiszen a forradalom győzelme, amelynek a színtere Magyarország mellett leginkább Németország, Dánia számára is káros lehet. Hogy Németország a győzelmes fegyvertények után még mindig a februárban elfogadott „Schleswig függetlensége” koncepciót tekinti a békekötés alapjának, ez máris jelzi a német fél mérték-

⁸⁷ Schwarzenberg Prokeschnek Wien, 1849. május 1. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 122.

⁸⁸ Colloredo Schwarzenbergnek. London, 1849. május 8. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 125.

⁸⁹ Schwarzenberg Prokesch-Ostennek. Wien, 1849. május 19. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 127.

⁹⁰ Schwarzenberg Colloredonak. Wien, 1849. május 19. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 126.

⁹¹ Schwarzenberg Vrintsnek. Wien, 1849. május 19. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 127.

letességét. „Viszonylag csekély áldozatok megfelelő időben történő meghozatalával az ember nagyobb veszélyt kerül el, amely veszély aztán elkerülhetetlenné válik, ha a pillanat nagyon gyakran csak rövid előnyének kihasználását elmulasztjuk” – hangzik a nagyhatalom utasítása, amit a kisállam felé intézett.⁹² Schwarzenbergnek ez a jegyzéke nem váltott ki osztatlan örömet Dániában. Ekkor szembesülhettek először a dánok azzal, hogy Ausztria talán mégsem fog maradéktalanul megfelelni a dán politikai elvárásoknak. Vrints Schwarzenberg jegyzékének átadásakor tovább tetézte a feszültséget azzal, hogy világossá tette, mit értenek az osztrákok engedmény alatt: nem a háború óta nyilvánossá tett királyi dekrétumok és tisztán dán minisztériumának egyoldalú nyilatkozatai képezik a hercegségek új viszonyainak alapját, hanem a két hercegség korábbi kapcsolatának helyreállítása. Egyedül ez lenne elfogadható Németország számára, és csak így lehetne a német közvélemény szimpátiáját biztosítani. A dán miniszterelnök azonban hallani sem akart ilyenfajta engedményről. Miért vannak nagyobb tekintettel a német közvélemény hangulatára, mint az ittenire? Az itteni sokkal többet érdemelne nyugodt, férfias viselkedése folytán, mint a zabolátlan német forrongás és különösképpen a német nemzetgyűlés forrongása. „Aki Dániától elvárja, hogy a korábbi vagy bármilyen más kapcsolatokat újra létrehozzák a két hercegség között, az jobban tenné, ha rögtön Schleswig Német Szövetségbe való felvételét is kérné egyúttal, mert kerülőúton, előbb-utóbb újabb háború árán úgyis ezt akarják majd elérni.” Aki ezt követeli Dániától – folytatja Moltke –, az egyúttal a király trónról való lemondását, a Dán Monarchia szétesését is követeli, és ezáltal egy beláthatatlan következményekkel járó európai háború kirobbanását is. Holstein kövesse csak Németország sorsát teljesen leválasztva Schleswigtól, amely jogilag Dániához tartozik. Ezt követően Moltke öntudatosan kikérte magának Schwarzenberg jegyzékének azt a pontját, ahol az osztrák külügyminiszter a „német fegyverek sikeréről” beszél, hiszen „a dánokat nem verték meg, a túlerő előtt hajoltak meg, hogy elkerüljék a szükségtelen vérontást, és mert továbbra is bíztak a porosz kormány békevágyának őszinteségében”.⁹³ Moltke és Vrints véleménykülönbsége élesen rávilágít a két ország schleswigi politikájának gyökeres ellentétére, amely azonban csak 1851-ben fog a gyakorlat terén is megmutatkozni.

Koppenhágának egyelőre az a szerencséje, hogy Poroszország korrektsége és békevágya is hagyott kívánnivalót maga után. Június 6-án Vrints arról tudósítja Schwarzenberget, hogy a berlini béketárgyalások megkezdése ellenére Karl Ludvig Wilhelm von Prittwitz tábornok, a német szövetségi csapatok főparancsnoka még mindig folytatja az előrenyomulást. Moltke ezért ismételten Bécs közbenjárását kéri Berlinben Prittwitz megállítása érdekében. Moltke felhívja az osztrák követ figyelmét a porosz kétszínűsége, miszerint Berlin változatlanul támogatja a hercegségek felkelését.⁹⁴ Vrints amellett, hogy kapcsolatba lép Anton Prokesch-Ostennel, berlini kollégájával, és átküldi neki Moltke panaszait, változatlanul a békefeltételek módosítására és a dán követelések enyhítésére szólítja fel a dán kormányt.⁹⁵ Június 23-án Bille-Brahe-nak írja Moltke, hogy a porosz kormány Schleswig függetlenségét úgy értelmezi, hogy Dánia és Schleswig között csak perszonáluniós kapcsolat maradna fenn, sőt mi több, a férfiági örökösödést támogatja, és „azt követeli, hogy maradjon fenn Schleswig és Holstein uniója a Zollvereinen keresztül, és ennek következtében a Schleswig és Dánia közötti szakadás elkerülhetetlen lenne, és ez a hercegség számunkra

⁹² Schwarzenberg Vrintsnek. Wien, 1849. május 19. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 127.

⁹³ Vrints Schwarzenbergnek. Koppenhagen, 1849. május 26. HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849 12.

⁹⁴ Vrints Schwarzenbergnek. Koppenhagen, 1849. június 6. Uo.

⁹⁵ Vrints Schwarzenbergnek. Koppenhagen, 1849. június 11. Uo.

elveszne.” Ilyen alapon nem lehet Berlinnel megegyezni, ezért „hívja fel Schwarzenberg figyelmét egy ilyen esemény következményeire, és értesse meg vele, hogy noha Ausztria nem tartozik az északi államok sorába, Dánia mégis fontos helyet foglal el az európai államok között, akiknek érdekében áll a Dán Monarchia fenntartása”. Ha győzne a porosz rendszer – érvel Moltke –, a dán király arra kényszerülne, hogy belépjen a Német Vámszövetségbe Schleswig hercegség miatt. Ausztria érdeke, hogy odafigyeljen egy ilyen eshetőségre. A Vámszövetség tagjaként a dán királyok elveszítenék független és önálló állami mivoltukat, és nem tudnák többé betölteni azt a küldetésüket, amely jól felfogott érdeke minden hatalomnak.⁹⁶ Moltke utasításának következtében Bille-Brahe július 1-jén átadta Schwarzenbergnek a hivatalos jegyzéket, amelyben kéri Ausztriát, hogy támogassa Dánia függetlenségét Poroszországgal szemben. Poroszország ugyanis arra kényszeríti Dániát, hogy Schleswig révén ne csak a Német Vámszövetséghez csatlakozzon, de a formálódó porosz unióhoz is. Ha Poroszország terve sikerül, előfordulhat az is, hogy „egy nap a dán királyt a sors arra a szerencsétlenségre ítélné, hogy Poroszország oldalán csapatokat vezényeljen Ausztria ellen.”⁹⁷

A porosz uniós törekvésekkel való érvelés megtette a hatását. Bár Schwarzenbergnek sem fűződött érdeke az ejderdán törekvések megvalósulásához, a porosz unió és Schleswig–Holstein porosz báballam „beszippantása” egyelőre közvetlenebb veszélyt jelentett Ausztria számára. Az ejderdán mozgalommal való leszámolás még várható magára, előbb Poroszországot kellett megfékeznie. Július 5-én éles hangú jegyzéket küldött Berlinbe, amelyben mint német szövetségi társ lehetetlennek tartja az együttműködést azok után, hogy Ausztria tiltakozása ellenére Poroszország a schleswigi ügyben önkényesen ragadta magához a kompetencia gyakorlását és a béketárgyalások intézését a központi hatalomtól. Mint európai hatalomnak azonban jogában áll a királyi porosz kabinetnek szemrehányást tenni, és egyúttal felhívni a figyelmet azokra a veszélyekre, amelyek abból fakadhatnak, ha az eddigi dán–német háború európaivá fejlődne. Ez pedig igen hamar bekövetkezik, ha a porosz kormány elfogadhatatlan békefeltételeket akar ráerőltetni a dán királyra.⁹⁸ Prokesch, aki rendszerint enyhített formában továbbította Schwarzenberg Berlin felé intézett kihívó jegyzékeit, azt a megnyugtató választ kapta Wilhelm Schleinitz bárótól, Poroszország külügyminiszterétől, hogy a porosz kormánynak sem áll szándékában korlátozni a dán király cselekvési szabadságát.⁹⁹

Mire az 1849. július 10-i berlini fegyverszünet megszületett, a magyar szabadságharc a végéhez közeledett, és Schwarzenberg prioritásai is átrendeződtek. A schleswigi kérdés és a belőle fakadó bonyodalmak a monarchia stabilitásának visszaállítása után alárendelt szerepet kezdtek játszani nála, és politikai eszköztárában csak mint a Poroszországgal szemben alkalmazható fegyver szerepeltek. Külpolitikájában mindent annak a célnak rendelt alá, hogy Poroszországot legyűrje, megakadályozza németországi hatalmának kiterjesztését. Ehhez pedig kiváló eszköz volt a schleswigi kérdés, amelynek megoldását – immár megerősödött német nagyhatalomként ismételt az ügy egyik döntőbírójaként – tudatosan késleltette Dánia és az európai hatalmak legnagyobb csalódására.

⁹⁶ 1849. június 23. körlevél. Rigsarkivet København Gehejmeregistratur 1849. XXXV 390.

⁹⁷ Bille-Brahe Schwarzenbergnek. Wien, 1849. július 1. HHStA Wien Ministerium des Aeußern PA. XXIV. Dänemark Berichte, Weisungen, Varia 1849 12.

⁹⁸ Schwarzenberg Prokesch-Ostennek. Wien, 1849. július 5. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 136.

⁹⁹ Prokesch-Osten Schwarzenbergnek. Berlin, 1849. július 10. In: Rantzau: *Europäische Quellen*, 137.

RENÁTA RAÁB

Austrian Diplomatic Efforts to Prevent the Escalation of the War of Schleswig in the Spring of 1849

The Danish-German war of 1848-1850, which broke out because of the Schleswig question and over the issue of who should control the duchy, was such a serious international affair that European powers deemed it one of their most important tasks to secure its peaceful settlement. Belonging to the Danish Monarchy, the duchies of Schleswig and Holstein were significant because of their geostrategic location: they guarded the outlet to the Baltic Sea and the undisturbed naval trade routes leading through it. In the first place, it was the free passage of the Russian naval fleet and the Russian military control over the Baltic territories that were jeopardized by the efforts of Prussia and the Frankfurt Parliament to strengthen the German naval force through getting hold of the Danish territories and the Kiel harbor.

The conflict was a serious challenge for the Austrian foreign policy. Though Austria had no direct geostrategic interests in the area, as the presiding power in the German Confederation (and to secure its position) it was forced to get involved in this rather delicate affair. As a European power – just like England, France and Russia – it had an interest in preserving the integrity of Denmark. But as a German power it could not declare this openly as the separation of Schleswig from Denmark had become a symbol of the German unity. In the beginning, the armed resistance in Italy and Hungary provided a good excuse for Austria to remain strictly neutral in the war. But in the winter and spring of 1849 Schwarzenberg, being afraid that a Northern war of coalition powers would distract the Russian tsar's attention from the Hungarian question, started lively diplomatic maneuvering to prevent the rejection of the Malmö Armistice and the escalation of the war. However, after his worries had proved to be groundless and Austria had been stabilized with the help of Russia, he rearranged his priorities. From that time on, the Schleswig conflict played a subordinate role in his politics: he used it as a weapon against Prussia helping restore his supremacy in Germany.